

Ἐκκλησία: ἡ «ἐξωκοσμική» φανέρωση
μιας ἄλλης πραγματικότητας στὴν ἔνυλη
καὶ ἄυλη μετα-νεωτερικότητα

Σεβ. Μητροπολίτου Περιστερίου
κ. Γρηγορίου (Παπαθωμᾶ)*

Τέλος ἀγνοίας παντὸς ἐπιστητοῦ, «ὕποθεσις θεολογίας»¹

«Τὸ παρελθὸν εἶναι πάντοτε παρὸν στὸ μέλλον»
[T. S. Eliot]²

«Τὸ παρελθὸν ἀποκαλύπτει στὸ παρὸν [καὶ στὸ μέλλον]
αὐτὸ ποὺ τὸ παρὸν [καὶ τὸ μέλλον] εἶναι ἱκανὸ νὰ δεῖ»
[R. H. Tawney]

«Κοιτᾶς μπροστά, ὅταν δὲν ξεχνᾶς αὐτὸ ποὺ ἔρχεται»

Εἰσοδικό – *Status quaestionis*

Ἴσως ἡ ἀπλῆ ἀναγνώριση ὅτι ὁ ὅρος «μετα-νεωτερικότητα» εἶναι
μία ἀνθρώπινη ἐπινόηση, ἡ ὁποία γεννᾶται ἀπὸ τὴ διαλεκτικὴ σχέση
ἀνάμεσα στὰ παντελῶς καινούργια καὶ τὰ παλαιὰ κοινωνικά καὶ
πολιτισμικά φαινόμενα, ἀπὸ μόνη της ἀρκεῖ μένου νὰ καταλάβει κανεὶς
τὸ μέγεθος τῆς σημασίας τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ὑπάρχει
συνάμα καὶ ἐνδο-ιστορικά καὶ ἐξω-ιστορικά/ἐσχατολογικά. Ἐπειδὴ ἡ

* Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Περιστερίου κ. Γρηγόριος (Παπαθωμᾶς) εἶναι Καθηγητὴς τῆς
Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

1. Πρὸβλ. Ἀγ. Ἰωάννου τῆς Κλίμακος, *Κλίμαξ*, κεφ. 30, 12.

2. Πρὸβλ. “Burtn Norton”, *Four Quartets*: “Time present and time past / are both perhaps
present in time future”.

Ἐκκλησία ὑπάρχει καὶ ἐντὸς καὶ πέρα ἀπὸ τὴν ἱστορία, ἡ ἴδια δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ εἶναι ὑποκείμενο οὔτε κάποιας πρότερης ἢ ὕστερης νεωτερικότητας ἢ –στὴ συνέχεια– κάποιας μετα-νεωτερικότητας, οὔτε κάποιου συντηρητικοῦ παρελθοντισμοῦ ἢ ἀρχαιολατρίας. Ὡς γνωστόν, ἡ Ἀλήθεια στὴν ὁποία μετέχει ὄντολογικὰ ἡ Ἐκκλησία ποτὲ δὲν μεταβάλλεται, δὲν ἀνανεώνεται, ἀλλὰ οὔτε καὶ γερνάει – εἶναι πάντοτε ἡ ἴδια καὶ ἡ Αὐτή, ὅπως καὶ ὁ Χριστὸς εἶναι ἀεὶ «ὁ ἴδιος καὶ ὁ αὐτὸς εἰς τοὺς αἰῶνας»³. Ἐν τούτοις, πῶς μιλά ἡ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία εἶναι ἐξίσου ἐνδο-ιστορικὴ καὶ ἐξω-ιστορικὴ, γιὰ τὰ φαινόμενα τὰ ὁποία ἐμφανίζονται στὸν ἄνθρωπο ἐνδο-ιστορικὰ ὡς πρωτοφανῆ καὶ καινοφανῆ, ὅπως συμβαίνει μὲ τὴν ἐναρξάμενη ἐποχὴ μας, ἐποχὴ τῆς μετα-νεωτερικότητας, μὲ τὰ ἰδιαζόντως πρωτοφανῆ ἀνθρωπολογικὰ ζητήματα (καὶ ὄχι μόνον);

Ἡ ἀπάντηση σὲ αὐτὴν τὴν ἐρώτηση εἶναι ὅτι ἡ Ἐκκλησία ὄχι μόνον δικαιούται ἀλλὰ καλεῖται καὶ ὀφείλει νὰ ἐνεργεῖ μὲ ἀπώτερο σκοπὸ τὴν θεραπεία τῆς –οὐσιαστικὰ ἀνυπαρκτῆς ἀλλὰ ἀνὰ περίπτωσι βιωμένης– διαφορᾶς μεταξὺ ἀνθρώπινης ἐνδο-ιστορικῆς καὶ ἐσχατολογικῆς ὑπάρξεως. Ἡ –γιὰ νὰ τὸ θέσουμε περισσότερο ἐπιγραμματικὰ– σὲ κάθε ἱστορικὴ περίοδο καὶ ἐν ὄψει τῶν συγκεκριμένων ἱστορικῶν μετα-νεωτερικῶν δεδομένων, ἡ Ἐκκλησία λαμβάνει ὑπ’ ὄψιν τὴ σύνολη ἀνθρώπινη ὑπαρξὴ –ἱστορικὴ καὶ ἐσχατολογικὴ– ἢ, γιὰ νὰ χρησιμοποιήσουμε τὴν Παύλεια ὀρολογία, λαμβάνει ὑπ’ ὄψιν καὶ τὴν ἐν Χριστῷ καὶ τὴν σὺν Χριστῷ ζωὴ.

Ἐχοντας συνολικὰ ὑπ’ ὄψιν τὰ ἀνωτέρω, ὁ ἤδη γενόμενος κατακλυσμὸς τῆς εἰκονικῆς πραγματικότητας, ποὺ ἐνοποιεῖ μὲν παγκοσμιοποιητικὰ τὸν πλανήτη καὶ πριμοδοτεῖ ταυτόχρονα τὸ ἄυλο, τὸ ἀπὸ μακρὰν, τὸ ἐκ τοῦ μακρόθεν, τὸ τῆς ἄλλης πλευρᾶς τῆς εἰκονο-συνομιλίας κυριαρχικὰ στὸν χῶρο καὶ ἐνίοτε στὸν χρόνον, ἀποσβεννύει τὴν χάριν καὶ τὸ λάλον ὕδωρ τῆς φυσικῆς παρουσίας ὡς ἐχεγγύου τῆς (ἐπι)κοινωνίας. Τὸ «διὰ ζώσης» τείνει ὀλοένα μειούμενο. Ἀλλὰ εἶναι αὐτὸ τὸ «διὰ ζώσης» ποὺ ἐνέχει ὑποστατικὰ τὸ ἰδίωμα τῆς «ἐν πράγμασιν» ἐπικοινωνίας καὶ συν-κοινωνίας καὶ ἐν τέλει τῆς κοινωνίας τῶν προσώπων. Τὸ «ἐκ τοῦ συστάδην», ἀκόμη καὶ ὅταν ἀφορᾷ τὴν ἀντιπαράθεσι, τὸν ἀντίλογο, τὴν

3. Εβρ. 13, 8.

ἀντίρρηση, τὴν ἐτερόκλητη διαφωνία, πτωτικὰ εἶδη τῆς κοινωνίας τῶν προσώπων, εἶναι αὐτὸ ποὺ ἐν δυνάμει κυοφορεῖ τὴν θέση, τὴν συνομιλία, τὴν συνύπαρξη καὶ καλλιεργεῖ τὴν προοπτικὴ τῆς κοινωνίας καὶ τῆς ἐνότητος.

Ὡστόσο, ἡ εἰκονικὴ πραγματικότητα καὶ τὰ ἀπότοκά της εἶναι ἤδη ἡ συνθήκη στὴν ὁποία ζοῦμε καὶ τὴν ὁποία καλούμαστε ὄχι ἀπλῶς νὰ ἀποδεχθοῦμε, ἀλλὰ κυρίως νὰ ξεπεράσουμε τὴν τροχοπέδη τῆς ἀποδόμησης (μιας ἀποδόμησης ποὺ συνιστᾷ τὸ κυρίαρχο χαρακτηριστικὸ τῆς μετα-νεωτερικότητος) καὶ νὰ καλλιεργήσουμε λόγῳ ζωντανῶν, ἐκκλησιακῶν, ἐσχατολογικῶν, τόσο ζωντανῶν ὅπως ζῶν εἶναι ὁ Λόγος.

Ἐνώπιον τοῦ «ψηφιακοῦ παρόντος καὶ τοῦ ἐπιτεινομένου στὴν κατεύθυνση αὐτῆς μέλλοντος», ἡ ἐμμονικὴ δαιμονοποίηση ἀπὸ μέρους μας τῆς τεχνολογίας, ποὺ προχωρᾷ ἀλματωδῶς καὶ τροφοδοτεῖ παράλληλα καὶ ἓναν τυφλὸ φονταμενταλισμὸ, καὶ ἡ παθητικὴ του ἀντιμετώπιση μᾶς καθιστᾷ οὐραγοὺς στὸ κοινωνικὸ γίγνεσθαι, ἐνῶ οὐσιαστικὰ ἡ Ἐκκλησία καὶ οἱ ταγοὶ της, ἐμεῖς οἱ Ποιμένες, καλούμαστε νὰ κρατήσουμε ζωντανὴ τὴν παράδοση τοῦ Ἐκκλησιακοῦ εἶναι καὶ τῆς πρωτουργίας, ἀνοίγοντας ἐμεῖς οἱ ἴδιοι νέους δρόμους, ρηξικέλευθους στὴν Ποιμαντικὴ μας Διακονία στὴν ἐναρξάμενη ἤδη ἐποχὴ τῆς μετα-νεωτερικότητος.

Ἡ Ἐκκλησία, ἡ κοινωνία, ὁ ἄνθρωπος δὲν κινδυνεύουν ἀπὸ τὶς ταχύτατες ἐξελίξεις στὸν χῶρο τῆς ἐπιστήμης. Ἄν κάτι μπορεῖ νὰ τοὺς ὀπισθοδρομήσει εἶναι ἡ δική μας ἀλαλία καὶ σιγὴ ἢ ὁ ἐτεροχρονισμένος καὶ ἐτεροκεντρισμένος λόγος. Ἄλλως εἰπεῖν, δὲν μποροῦμε νὰ ὁμιλοῦμε στὸ ποίμνιο γιὰ τὴν ἐπικινδυνότητα τοῦ ἱππεύειν, ὅταν ὅλοι ταξιδεύουν μὲ ἀεροπλάνο. Ἐξάλλου, στὴν ἐνιστορικὴ του πορεία ὁ ἄνθρωπος ζοῦσε καὶ ζεῖ σὲ μία κατάσταση ρευστότητας καὶ μεταβλητότητας ἐφάμιλλης καὶ ὁμοιοσυστατικῆς τοῦ Σύμπαντος, τὸ ὁποῖο σήμερα-αὔριο θέλει νὰ κατακτήσει μὲ τὰ ἐφόδια τῆς τεχνολογίας. Τὴν ἴδια κατάσταση ρευστότητας ἀντιμετώπιζε στὸ ἀρχέγονο παρελθὸν ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος, ὅταν κατασκεύασε τὰ πρῶτα ἐργαλεῖα καὶ προσπαθοῦσε νὰ ἐπιβληθεῖ στὸν περιβάλλοντα χῶρο. Οὐδὲ ὅπως διαφέρει ὁ *homo sapiens* τοῦ ἀπώτατου παρελθόντος ποὺ ἐφηῦρε τὸν τροχὸ ἀπὸ τὸν *homo universalis* τῆς Ἀναγέννησης, ποὺ ἀξίωνε τὴν καθολικότητα τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς γνώσης, καὶ ἀπὸ τὸν *homo post-modernicus/homo post-recens/homo*

metaversalis τῆς μετανεωτερικότητας, ποὺ θέλγεται ἀπὸ τὰ τεχνολογικὰ ἐπιτεύγματα τοῦ παρόντος καὶ σαγηνεύεται ὀραματιζόμενος τὸ τεχνοκρατούμενο μέλλον, ἀκόμη καὶ ἐξωπλανητικὰ καὶ ἐξωγήινα. Τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ δεσμεύει τὸν λόγο τῆς Ἐκκλησίας ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν ὅποιων συνόρων, ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ λόγος τῆς καὶ ὁ τρόπος ὑπάρξεώς τῆς ἄρχεται καὶ ἔρχεται «ἐξωκοσμικά». Ἡ διολίσθηση τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου δὲν ἀφορᾷ τὴ μετακίνησή του ἀπὸ τὸ ἔνυλο (τὴν ὑλικότητα) στὸ ἄυλο (τὴν ἄρση τῆς ὑλικότητας) καὶ στὴν ἄυλη πραγματικότητα ποὺ ἤδη κατασκευάζει, ἀλλὰ –ὅπως πάντοτε– στὴ στρεβλὴ πτωτικῆ, ἀκοινωνιακῆ ἐπιθυμία του νὰ κυριαρχήσει στὸν ἕτερο ἄνθρωπο, στὸν ἄλλον, ὅπως ἔκανε ἤδη ἀπὸ τὰ πρῶτα βήματα τῆς ἀνθρωπότητας ὁ Κάιν στὸν Ἄβελ. Προβαίνει σταδιακὰ καὶ σταθερὰ σὲ μία τεχνητὴ θρησκευτικὴ ὑπεραναπλήρωση σὲ ἀντικατάσταση τῆς ἐκκλησιακῆς κοινωνίας. Γι' αὐτὸ, τόσο ὁ λόγος ὅσο καὶ ὁ τρόπος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι παντοῦ καὶ πάντοτε ὁ ἴδιος· προσληπτικός, μεταμορφωτικός τοῦ ἀνθρώπου καὶ χριστοσυχηματικός τῆς κοινωνίας.

Στὸ πλαίσιο τοῦ διαλόγου θεολογίας καὶ τεχνολογίας, ἄς ἐπισημανθεῖ ἐδῶ ὅτι ἡ τεχνολογία –μὴ οὐσα λόγος περὶ τέχνης, ὅμως τεχνικὴ μὲ τὴν κυριολεκτικὴ σημασία τῆς λέξεως–, φτιαγμένη γιὰ νὰ ἐφαρμόζει πρακτικὰ τὴ θεωρητικὴ γνώση μὲ ἀριότητα καὶ δεξιότητες, ἀρύεται ἀπὸ τὴν ἀδιάκοπη ἐξελικτικὴ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου καὶ εἶναι δῶρο Θεοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν χρειάζεται νὰ ζυγομαχήσουμε γιὰ τὶς λέξεις οὔτε γιὰ τὴν οὐσία τῆς τεχνικῆς. Ἐλάχιστη σημασία ἔχει ἂν στὴν ἔννοια τῆς τεχνικῆς συναριθμοῦνται τὰ σύγχρονα προβλήματα τῆς Ἐκκλησιολογίας καὶ τῆς Ἀνθρωπολογίας στὴν ἐποχὴ μας ἢ ἂν σὲ αὐτὴν τὴν ἔννοια ἐγκιβωτίζεται ἡ μέθοδος ἐπίλυσης αὐτῶν τῶν προβλημάτων. Ἡ ἀναζήτηση τῆς λύσης καὶ ἡ διαδικασία ἐπίλυσης τῶν προβλημάτων δὲν εἶναι μονομερῆς οὔτε μονόπλευρη, ὄχι ὅμως ἐπειδὴ τὰ προβλήματα εἶναι πολυσύνθετα καὶ πολυμερῆ, ἀλλὰ διότι ἡ θέαση τῶν προβλημάτων –καὶ ἐπομένως ἡ βουλευτικὴ ἐνέργεια τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου νὰ τὰ ἐπιλύσει– καλεῖται σὲ συνέργεια μὲ τὴν παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τοῦ δρώντος ἐνιστορικὰ καὶ ἐπικουρικὰ τοῦ ἀνθρώπου⁴. Δηλαδή, ἡ βούληση τοῦ ἀνθρώπου καὶ

4. Πρβλ. «Ἐδοξε τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν» Πράξ. 15, 28.

ή πνεύση τοῦ Παρακλήτου συνιστοῦν τὴ μία καὶ μοναδικὴ διέξοδο ἀπὸ τὸν λαβύρινθο τῆς ἀποδομώμενης μετα-νεωτερικῆς Οἰκουμένης. Προτάσεις καὶ σχέδια ἐπὶ χάρτου ὑπῆρξαν καὶ ὑπάρχουν, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς. Ἡ Β' χιλιετία μᾶς κληροδότησε πάμπολλα ἐκκλησιολογικά, ἄλυτα μέχρι τοῦδε, ζητήματα. Καὶ σὰν νὰ μὴν ἦταν αὐτὰ ἀρκετά, ἐμεῖς σήμερα, στὶς ἀπαρχὲς τῆς Γ' χιλιετίας, εἰσήλθαμε σὲ πεδίο καινοφανῶν ἀνθρωπολογικῶν ζητημάτων καὶ διωλίζουμε τὸν ἄνθρωπο σὲ ὕλικὴ καὶ ἄλλη πραγματικότητᾶ· προχωροῦμε ἓνα βῆμα πρὸς πέρα στὴν ἄβυσσο τῆς πλατωνικῆς διάσπασης καὶ διάστασης τοῦ ἀνθρώπου σὲ (ὕλικό) σῶμα καὶ (ἄυλη) ψυχὴ.

Ἀλήθεια, ἔχουμε ἅπαντες νοῦν Χριστοῦ, κατὰ πῶς τὸ λέγουν οἱ Κανόνες; Ἦ μήπως, ἐρριμμένοι στὴν ἐγωπαθῆ μας ὠραιοπάθεια, βαυκαλιζόμεσθε ὅτι ἀρθρώνουμε λόγο θεολογικό, ἐνῶ στὴν πραγματικότητᾶ συντηροῦμε ἐκόντες ἄκοντες μία ἀ-παράδοτῆ παράδοσῆ πὸς ἐμεῖς κατασκευάσαμε ἐπιχωματικά; Ἦ πάλι μήπως, ἐμβυθισμένοι σὲ μία ἀνοίκεια γιὰ Ποιμένες πνευματικῆ ραστώνῆ καὶ βολῆ, ἀποκηρύσσουμε κάθε φωνὴ καὶ κάθε ἔργο ἐσχατο-ιστορικό, πὸς θὰ μᾶς ἔβγαζε πρωτουργοὺς καὶ προστάρηδες στὰ μαρμαρένια ἀλώνια καὶ στὶς γειτονιὲς τοῦ κόσμου νὰ ἀναμετρηθοῦμε ἀναστάσιμα μὲ τὴ φθορὰ τοῦ θανάτου;

Ἐξειδικεύοντας τὰ ἀνωτέρω, καλοῦμασθε ἅπαντες καὶ ἀπὸ κοινοῦ νὰ ἀτενίσουμε ἀδυσώπητες πραγματικότητες, πὸς ἄρχισαν ἤδη νὰ ἀναδύονται μὲ τὴ χρονικὴ εἴσοδό μας στὴν ἄρτι ἀφιχθεῖσα νέα Γ' χιλιετία, καὶ εἶναι αὐτὲς πὸς διαφοροποιοῦν τὴν ἐποχὴ μᾶς ἀπὸ τὴν μόλις ὀλοκληρωθεῖσα ἐποχὴ τῆς νεωτερικότητῆς. Αὐτὴ ἡ τελευταία (τῆς νεωτερικότητῆς) εἶχε ὡς κυρίαρχο χαρακτηριστικὸ τὴ σχετικοποίησῆ θεσμῶν καὶ ἐννοιῶν, ἐνῶ ἡ ἀνάδυσῆ τῆς ἐποχῆς τῆς μετα-νεωτερικότητῆς ἐμφανίζει χαρακτηριστικὰ ἀποδόμησῆς θεσμῶν καὶ ἐννοιῶν. Ἡ ἰδιότυπῆ αὐτὴ ἀποδόμησῆ θὰ συμβάλει σὲ ἀντίστοιχες καταστάσεις μετα-θεσμῶν καὶ μετα-ἐννοιῶν..., ὅπως καὶ ὁ νεολογικὸς ὅρος πὸς θὰ ἀκολουθήσει «μετα-ἐκκλησιακότητᾶ»! Εἰσερχόμεθα πλέον στὴν ἐποχὴ τοῦ «μετά-», σὲ πολλὰ ἐπίπεδα ζωῆς.

Μετα-νεωτερικότητα και Μετα-εκκλησιακότητα

Θεολογική θεώρηση του ζητήματος

Από την ιστορική ανάδυση της Έκκλησίας κατά τη γενέθλιο ημέρα της Πεντηκοστής μέχρι τη σημερινή μας εποχή, εποχή της μετανεωτερικότητας, διαφαίνεται πώς εμφανίζονται στους κόλπους της Έκκλησίας, για να κάνουμε χρήση ενός όρου του Συνοδικού της Όρθοδοξίας (843), δύο ... «χειμῶνες», τὸ αὐχηρὸ ψῦχος τῶν ὁποίων κλήθηκε καὶ καλεῖται ἡ Έκκλησία νὰ ἀντιμετωπίσει καὶ νὰ ὑπερκεράσει. Πράγματι, τὸ Συνοδικὸν τῆς Όρθοδοξίας μᾶς διασώζει μία μαρτυρία γιὰ τὴν κατάσταση τοῦ Έκκλησιακοῦ Σώματος κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ 9ου αἰ. Πρόκειται γιὰ μία κατάσταση παρακμῆς καὶ ἀλλοιώσεων, ποὺ ξεκίνησε ἀπὸ τὸν προηγούμενο ἀκριβῶς 8ο αἰ. μετὴν τὴν ἔναρξη τῆς Εἰκονομαχίας (731) καὶ οὐσιαστικὰ γιὰ ἕναν πλήρη αἰῶνα (731-843) συνολικῆς παρακμῆς, χαρακτηριζόμενο με ἔξωθεν πολεμικὲς ἐκ μέρους τῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῆς ἐκκοσμιευμένης κοινωνίας ἐναντίον τῆς Έκκλησίας, ἀλλὰ καὶ με ἔσωθεν παρακμιακὴ διάβρωση, προερχόμενη ἀπὸ τὰ διαπιστευμένα μέλη τῆς Έκκλησίας.

Τὸ Συνοδικὸν τῆς Όρθοδοξίας χαρακτηρίζει καὶ παρομοιάζει με ἐντυπωσιακὸ τρόπο τὶς παρακμιακὲς αὐτὲς ἀλλοιώσεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὡς «χειμῶνα», ἐξυπονοώντας ἕνα αὐχηρὸ καὶ κυρίαρχο ψῦχος παρακμῆς καὶ ἀλλοιώσεων. Ὁ χαρακτηρισμὸς ὅμως αὐτός, ἐκτὸς ἀπὸ διαπίστωση, ἀποτελοῦσε κυρίως καὶ πρῶτιστα κάλεσμα τῶν πιστῶν καὶ πρόσκληση τῶν ἀνθρώπων γιὰ «θεολογικὴ ἀνοιξη» καὶ ἐφαλτήριο γιὰ νὰ ἐπανεκινήσει ἡ Έκκλησία τὴν ἀποστολή της, ὑπερβαίνοντας τὶς ἔσωθεν παρακμιακὲς διαβρώσεις. «Χειμῶνας» ἐδῶ εἶναι ἡ ἀπώλεια τῆς Έκκλησίας ὡς εἰκόνας τῆς Βασιλείας καὶ τῶν Ἐσχάτων. Ἡ Έκκλησία δηλαδὴ χάνει τὸ ὑποστατικὸ της ἰδίωμα, τὸ ἐσχατολογικὸ της εἶναι, ὅταν ἐγκλωβίζεται μέσα στὴν Ἱστορία.

Ἐὰν μελετήσουμε προσεκτικὰ τὴν ἀλληλουχία τῶν ἱστορικῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ προβοῦμε σὲ μία ἀναλογικὴ σύγκριση μετὰ τὴ σημερινή μας ἐποχή τῆς μετανεωτερικότητας, ποὺ ξεκίνησε ἐδῶ καὶ δύο γενεὲς περίπου, ἐξετάζοντας παράλληλα τὴ σχέση μετὰ τὶς ἀντίστοιχες ἀλλοιώσεις ποὺ εμφανίζονται σήμερα, θὰ διαπιστώσουμε ὅτι ἄρχισε νὰ ἐπικρατεῖ ἕνας ὁμοειδῆς καὶ ὁμότροπος ἀντίστοιχος «χειμῶνας».

Με άλλα λόγια, τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς μετανεωτερικότητας, πού διακρίνουν καὶ χαρακτηρίζουν τὴ σημερινή σύγχρονη κοινωνία, ἀρχίζουν νὰ ἐμφανίζονται (καί) στοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας, τόσο πολύτροπα ὅσο καὶ ἀμφίροπα. Ἐσωθεν τῆς Ἐκκλησίας ὑποστολές καὶ ἀλλοιώσεις, ἔξωθεν στὴν κοινωνία ἀλματώδεις μεταβολές, ταχύτατες ἐξελίξεις καὶ συνεπαγόμενες ἀπο-δομήσεις μετανεωτερικοῦ εἴδους.

Ἄν ἀνακαλέσουμε στὴ μνήμη μας τὸν 8ο-9ο αἰ., θὰ διαπιστώσουμε ὅτι ἡ μάχη ἐναντίον τῶν Εἰκόνων, ἡ γνωστὴ μὲ τὸ ὄνομα Εἰκονομαχία, ἦταν μάχη οὐσιαστικὰ ἔξωθεν καὶ ἔσωθεν ἐναντίον τοῦ ἐσχατολογικοῦ εἰκονισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας, ἦτοι μάχη ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας ὡς Εἰκόνας τῆς Βασιλείας μέσα στὴν Ἱστορία. Χρειάστηκε τότε ἓνας ὀλόκληρος αἰώνας (731-843) καὶ μία Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἡ Ζ΄ (787), γιὰ νὰ θεολογήσει καὶ νὰ ξεκαθαρίσει ἡ ἴδια πρῶτα ἡ Ἐκκλησία τὸν εἰκονισμό τοῦ ἐσχατολογικοῦ τῆς εἶναι μέσα στὴν Ἱστορία. Καὶ μόνον ὅταν τὸ ἀποσαφήνισε συνοδικά, ἀντιμετώπισε τὸν καλπάζοντα «χειμῶνα», θέτοντας στὴν ἀρχὴ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους ὡς σηματοδότη εἰσορτή γιὰ τὴν πορεία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος μέσα στὴν Ἱστορία καὶ τὸν χρόνο ὅχι τὴν Α΄, ὅχι τὴν Δ΄, ἀλλὰ τὴν Ζ΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο. Με άλλα λόγια, προτάσσοντας τὴ μνήμη καὶ τὴ θεολογία τῆς Ζ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας ὡς Εἰκόνας τῆς Βασιλείας μέσα στὴν Ἱστορία, δίδει τὸ στίγμα τοῦ ἐσχατολογικοῦ εἶναι τῆς Ἐκκλησίας μέσα στὴν Ἱστορία καὶ στὴν (κάθε) ἔναρξη τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους.

Καὶ στὴν ἐποχὴ μας τοῦ μόλις ἐναρξαμένου δεύτερου χειμῶνα, τῆς ἐποχῆς τῆς μετανεωτερικότητας, ἐμφανίζονται τὰ ἴδια χαρακτηριστικὰ. Ἄρχισε νὰ χάνεται ὁρατὰ ἡ αἴσθησις τῶν Ἐσχάτων καὶ ἡ θεμελιώδης ὄντολογικὴ ἐμπειρία ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι καὶ ὑπάρχει ὡς εἴσοδος αὐτῶν τῶν Ἐσχάτων καὶ τῆς Βασιλείας μέσα στὴν Ἱστορία σὲ ἓνα πλαίσιο σύγχρονης εἰκονικῆς πραγματικότητας τῆς ἄυλης ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας.

Ἡ ἐκκοσμίκευση καὶ ἡ συνεπαγόμενη θρησκευτικὴ ἐργαλειοποίηση τῆς Ἐκκλησίας ἐντὸς τῆς Ἱστορίας φανερώνει ὅτι αὐτὴ ἀπὸ ἐσχατο-ιστορικὴ πραγματικότητα μετατρέπεται σὲ «ἱστορικο-ιστορικὴ» φαινομενικότητα μὲ ἀπολύτως ἐξαπατητικὴ ἐγκόσμια ἐσχατολογία, καθὼς χάνει τὴν πραγματικότητα τῆς ἀληθινῆς ἐσχατολογίας. Ἐνα ἐνδεικτικὸ παράδειγμα ἀλλὰ καὶ ἀντιπροσωπευτικὸ, καὶ δὲν εἶναι

τὸ μόνο: Ἔγινε προσφάτως λόγος καὶ μέσα στὴ Διαρκὴ Ἱερὰ Σύνοδο [24.8.2023] γιὰ τὴ θέση τοῦ [δευτέρου] Ἐσταυρωμένου πίσω ἀπὸ τὴν Ἁγία Τράπεζα. Τὸ θέμα ἐκ πρώτης ὄψεως φαντάζει ἐθιμικὸ καὶ ἀνούσιο λόγου, ἀλλὰ ἀποτελεῖ τὴ θρυαλλίδα ἐνὸς κεντρικοῦ θεολογικοῦ προβλήματος καὶ τὴν κορυφὴ τοῦ παγόβουνου. Ὅταν ἡ Ἐκκλησία πορεύεται πρὸς τὰ Ἔσχατα μέσα στὴν Ἱστορία καὶ θέτει ἔμπροσθέν της κυρίαρχα καὶ ὡς σηματοῦρὸ ἓνα στιγμιαῖο γεγονὸς τῆς Ἱστορίας τοῦ παρελθόντος, ἀποκόπτει οὐσιαστικὰ τὰ Ἔσχατα ἀπὸ τὴν Ἱστορία, ἀντικαθιστώντας τὰ Ἔσχατα μὲ τὴν Ἱστορία μέσῳ ἐνὸς ἱστορικοῦ γεγονότος τοῦ παρελθόντος, ὅποτε ἡ Ἐκκλησία μετατρέπεται σὲ ἓνα ἀπολύτως ἐνδοῖστορικὸ γεγονὸς αὐτονομημένο παντελῶς ἀπὸ τὰ Ἔσχατα καὶ τὴ Βασιλεία. Ἡ περίπτωση τῆς ἀντιλειτουργικῆς θέσης τοῦ [δευτέρου] Ἐσταυρωμένου στὸ προαναφερθὲν σημεῖο μέσα στὴν ἐκκλησία εἶναι σὺν τοῖς ἄλλοις ἐνδεικτικὸ καὶ τῶν ἐπιχωματώσεων ποὺ ἐπῆλθαν στὸ Ἐκκλησιακὸ Σῶμα μέσα στὸν ἀλλοιωτικὸ κατὰ τὰ ἄλλα πτωτικὸ χρόνο. Γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τὸν παραβολικὸ κυριακὸ λόγο, μετατρέπεται Αὐτὴ σὲ μία Ἐκκλησία δίχως ἄλας ἀλόμενον, ποὺ δὲν ἀλίσκεται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Σὲ αὐτὸ τὸ γεγονὸς τῆς «ἀφαλάτωσης τῆς Ἐκκλησίας» ὀφείλεται κατὰ ἓνα μεγάλο ποσοστὸ καὶ ἡ ἀποχριστιανοποίηση τῶν ἐπὶ δύο χιλιετίες χριστιανικῶν μας κοινωνιῶν. Μὲ ἄλλα λόγια, πρόκειται γιὰ τὴν αὐτονόμηση τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴ βάση της στὴ Βασιλεία καὶ γιὰ τὸν συνεπαγόμενο ἐγκλωβισμό της μέσα στὴν Ἱστορία, γενόμενῃ ἢ ἴδια Ἱστορία μὲ τὰ πτωτικὰ χαρακτηριστικὰ ποὺ ἐμφανίζει ἡ ἀκοινωνιακὴ Ἱστορία.

Ἐκκλησιο-κανονικὴ θεώρηση τοῦ ζητήματος

Ἄς συνεχίσουμε τὴν προσέγγιση τοῦ ὑπὸ ἐξέταση ζητήματος μὲ ἓνα ἀκόμη ὄρατὸ δεδομένο: Πρόκειται γι' αὐτὸ ποὺ λέγεται καὶ ἐντοπίζεται σήμερα εὐρέως καὶ παντοῦ, ὡς κυρίαρχο χαρακτηριστικὸ τῆς ἀναδυόμενης ἐποχῆς τῆς μετανεωτερικότητας, τὸ «τέλος τοῦ ἐδάφους»^{5!}

5. Βλ. B. Badie, *La fin des territoires. Essai sur le désordre international et sur l'unité sociale du respect*, Fayard [coll. L'espace politique], Paris 1995, 278 σσ. Πρβλ. τὸ ἄρθρο μας «Κανονικὲς προεκτάσεις ἐκ τῆς χρήσεως τῶν Μ.Μ.Ε. ἀπὸ τῆς Τοπικῆς Ἐκκλησίας (Μία πρώτη δεκαετία ἐλευθέρως ἐκκλησιαστικῆς ραδιοφωνίας, ἀλλὰ καὶ “μὴ κανονικῆς

Ὡς γνωστόν, σύνολη ἡ δισχισιευμένη ἐκκλησιο-κανονικὴ παράδοση εἶναι θεμελιωμένη ἐπάνω στὸ εὐχαριστιακὸ ἔδαφος (καν. 5/Α'). Ἡ Ἐκκλησία ἀνέδειξε τὸν θεσμὸ τῆς Τοπικῆς Ἐκκλησίας-Ἐπισκοπῆς συγκροτώντας τοπικῆς-ἐδαφικῆς ἐκκλησιακῆς ὀντότητες-ἐτερότητες, οἱ ὁποῖες καλοῦνται νὰ βρίσκονται σὲ εὐχαριστιακὴ κοινωνία μεταξύ τους. Ἐδαφικῆς Ἐκκλησιακῆς ἐτερότητες σὲ εὐχαριστιακὴ κοινωνία. Αὐτὴ εἶναι ἡ πράξις καὶ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας στὶς δύο παρελθούσες χιλιετίες ποὺ περιλαμβάνουν μέσα τους παράλληλα καὶ δύο διακριτῆς ἐποχῆς: τὴν ἐποχὴ τῆς προ-νεωτερικότητος (1ος-15ος αἰ.) καὶ τὴν ἐποχὴ τῆς νεωτερικότητος (16ος-20ὸς αἰ.).

Ἡ ἐναρξὴ τῆς ἐποχῆς τῆς μετα-νεωτερικότητος συμπίπτει ὀρατὰ καὶ ἔνυλα μὲ τὸ προαναφερθὲν χαρακτηριστικὸ καὶ δεδομένο, τὸ «τέλος τοῦ ἐδάφους». Αὐτὸ στὴν πράξις σημαίνει ὅτι στὸν «χώρο-Ἐκκλησία» καταργεῖται καὶ χάνεται κάθε γνωστὴ ἔννοια τῆς διακριτῆς ἐδαφικῆς ὀντότητος μὲ τὸ ἀντίστοιχο περιγεγραμμένο Ἐκκλησιακὸ Σῶμα, ὅπως τὴν ἐννοεῖ ἡ Κανονικὴ Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας. Ὅντως, αὐτὴ γνωρίζει τίς ἐδαφικῆς ἐκκλησιακῆς ὀντότητες-ἐτερότητες, οἱ ὁποῖες, ἀκολουθώντας μία συστηματικὴ παρουσίαση, εἶναι: 1) ἡ Ἐνορία, ἡ ὁποία καὶ ἀνήκει στὴν Τοπικὴ Ἐκκλησία, 2) ἡ Τοπικὴ Ἐκκλησία-Ἐπισκοπὴ καὶ 3) ἡ κατὰ τόπον [Ἐδαφικὴ] Ἐκκλησία-Πατριαρχεῖο/Αὐτοκέφαλη/Αὐτόνομη/Ἡμιαυτόνομη Ἐκκλησία. Στὴ σημερινὴ πραγματικότητα τῆς ἄυλης μετα-νεωτερικότητος, ποὺ μόλις ἄρχεται, ὅλα αὐτὰ φαντάζουν ἀπαρχαιωμένα, ποὺ ἀπλῶς θὰ θυμίζουν πῶς ἦταν 2000 χρόνια πρὶν ἡ Ἐκκλησία. Προκύπτει ὅμως ἓνα ἐρώτημα: Μαζὶ μὲ τὸ «τέλος τοῦ ἐδάφους» μήπως θὰ ζήσουμε καὶ τὸ «τέλος τῆς Ἐκκλησίας»; Ἦδη ἡ Ἐνορία ἔχει ἀπολεσθεῖ, ὅταν ἀκούγεται γιὰ παράδειγμα: «Μένω στὸ σπίτι καὶ δὲν πηγαίνω στὴν ἐκκλησία, καὶ εἶναι τὸ ἴδιο»..., μετατρέποντας τὴν ἐκκλησία σὲ μὴ-ἐκκλησία ἢ/καὶ σὲ τηλε-ενορία... Σπεύδω νὰ σᾶς προλάβω: ὄχι τέλος ὀντολογικὸ τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως τὸ ἀποποιεῖται ὁ Χριστός, καθὼς «πῦλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς»⁶, ἀλλὰ τέλος σὲ ἐπίπεδο γεωγραφικὸ τὸ «γεωγραφικὸ, τὸ ἐδαφικὸ τέλος τῆς Ἐκκλησίας»!

ἐναρμονίσεως»), *Κληρονομία*, τ. 30, τεύχ. Α'-Β' (1998), σσ. 201-218.
6. Βλ. *Ματθ.* 16, 18.

Αυτό σημαίνει ότι, εκτός από την απώλεια της γεωγραφικής έννοιας της Ένορίας, της Τοπικής Έκκλησίας και της κατά τόπον Έκκλησίας, όροι πρωτογενώς εὐχαριστιακά ἐδαφικοί, χάνεται ἡ ἔννοια τῆς ἐκκλησιακῆς-ἐπισκοπικῆς δικαιοδοσίας, ὅπως τὴν ἐπικυρώνει ὡς προγενέστερη πρακτικὴ, τὴν ὀρίζει καὶ τὴ θεσπίζει ἐπίσημα ἡ Ἀ΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (καν. 5/Α΄-325), ὅπου ἐμφαίνεται ἡ ἀπόλυτη ταύτιση ἐδαφικῆς δικαιοδοσίας καὶ προσωπικῆς δικαιοδοσίας, καὶ ἐπεκτείνεται ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ἡ ἀλλοίωση καὶ ἡ ἀπώλεια τοῦ ρόλου τοῦ ἐπισκόπου στὸ πεδίο τῆς ἐσχατολογικῆς ἀποστολῆς του. Στὸ σημεῖο αὐτὸ καλοῦμαστε νὰ προβληματιστοῦμε τί ζητήματα ἀναφύονται. Μὲ ἄλλα λόγια, ἀπὸ τὴν ὥρα ποὺ χάθηκε ἡ γεω-εκκλησιακότητα, χάθηκε κατ' ἐπέκταση καὶ ἡ ἐδαφικὴ εὐχαριστιακὴ δικαιοδοσία.

Ὁ νεολογισμὸς γεω-εκκλησιακότητα προέρχεται ἀπὸ τοὺς συναπαρτιζόμενους ὄρους «γεω-», τὸ λεξικὸ πρόθεμα δηλωτικὸ τοῦ σχετιζόμενου μὲ τὴ γῆ ὡς ἔδαφος, καὶ ἐκκλησιακότητα, τὸ ἰδίωμα ποὺ ἀναφέρεται στὴ διττὴ ὑπόσταση τῆς Έκκλησίας κατ' ἑαυτήν. Ἐπομένως, γεω-εκκλησιακότητα εἶναι ἡ γεωγραφία [= γράφω στὴ γῆ, στὸν τόπο (→ τοπογραφία → γράφω σέ, ἐγγράφομαι σέ ἕναν τόπο)], δηλαδή ἡ «ἐγγραφή [= ἐν-γραφὴ, γραφὴ ἐντός]» ἐνὸς Έκκλησιακοῦ Σώματος, μιᾶς Έκκλησίας Τοπικῆς καὶ μιᾶς Έκκλησίας ἐδαφικῆς σὲ ἕναν δεδομένο τόπο, ὅπου ἡ Έκκλησία σαρκώνεται (= ἐμφαίνεται, παρουσιάζεται, φανερώνεται, ἐκδηλώνεται ποιμαντικὰ κ.λπ.). Δὲν προσδιορίζει ὁ τόπος τὴν Έκκλησία, ἀλλὰ αὐτὸς συνιστᾷ τὸ περιγεγραμμένο καὶ σαφῶς καθορισμένο πεδίο μὲ δεδομένα καὶ προσδιορισμένα ὄρια καὶ χαρακτηριστικά, ὅπου ἡ Έκκλησία σαρκώνεται. Ἔτσι, ὁ κάθε συγκεκριμένος καὶ δεδομένος τόπος προσφέρει ἀντικειμενικὰ τὴν καλύτερη δυνατὴ ἀξιοποίηση τῶν χαρακτηριστικῶν του στὴν ἐμφανῆ διατήρηση τῆς ἐνότητας τοῦ Έκκλησιακοῦ Σώματος.

Συνοφίζοντας, στὴν Τοπικὴ Έκκλησία, δὲν προσδιορίζει ὁ τόπος –ὡς ἐπιθετικὸς προσδιορισμὸς– τὴν Έκκλησία, ἀλλά, λόγῳ παρουσίας τῆς μιᾶς καὶ μοναδικῆς Έκκλησίας σὲ αὐτόν, ἡ ἐδαφικότητα προσδιορίζεται ὡς εὐχαριστιακὴ καὶ τότε, μὲ τὴ σειρά της, αὐτὴ ἡ εὐχαριστιακὴ ἐδαφικότητα προσδιορίζει τὸν τόπο ὡς μοναδικότητα καὶ ὡς ἐνότητα. Μὲ

7. Πρὸβλ. Πράξ. 15, 28.

άλλα λόγια, προηγείται ή *εύχαριστιακή έδαφικότητα* ως μοναδικότητα και ένότητα από την *τοπικότητα* της Έκκλησίας ή όποία (Έκκλησία τόπου), ως επιθετικός προσδιορισμός, ανακεφαλαιώνει τὸ ὅλον.

Έτσι, όταν καταλύεται ἐκ μέρους τῶν Έδαφικῶν Αὐτοκεφάλων Έκκλησιῶν ή *εύχαριστιακή έδαφικότητα* στὸ ὄνομα τοῦ «τέλους τοῦ ἐδάφους», τότε ἀνοίγει ὁ δρόμος γιὰ τὴ δημιουργία *υπερβατικῶν δικαιοδοσιῶν* σὲ ἐπίπεδο Τοπικῆς ή/καί κατὰ τόπον Έδαφικῆς Έκκλησίας, καί κατ' ἐπέκταση σήμερα-αὔριο γιὰ τὴ δημιουργία ἀλλεπάλληλων «παγκόσμιων Όρθόδοξων Έκκλησιῶν» – μία καινοφανῆς ἐκκλησιαστικὴ πραγματικότητα ἄγνωστη γιὰ δύο χιλιετίες τώρα. Στὴ νεοφανῆ αὐτὴ πραγματικότητα πρωτοπόρησε ή Ρωμαιοκαθολικὴ Έκκλησία (Α' Σύνοδος τοῦ Βατικανοῦ-1870) καί τὴ μιμοῦνται ἀπαρασάλευτα ἀπὸ τὸ ἴδιο ἔτος καί ἐπέκεινα Όρθόδοξες Έδαφικὲς Έκκλησίες (Βουλγαρικὸ ἐδαφικὸ σχίσμα-1870, ἐμφάνιση, ὡς μὴ ὠφείλε, τῆς Όρθόδοξης «Διασποραῶς»-1895/1922 καί ἐντεῦθεν, δημοσίευση Καταστατικῶν Χαρτῶν –μέσα σὲ μία ἑτερότη ἀντίληψη καταστατικῆς πολυνομίας προτεσταντικῆς προελεύσεως, ποὺ πρέπει ἐπίσης ἐπειγόντως νὰ ἀντιμετωπίσουμε– μὲ συγκρότηση «Παγκόσμιων Έκκλησιῶν»-Κύπρος 1980, Ρωσία 1988 & 2000, Ρουμανία 2010, εἰσπήδηση τοῦ Πατριαρχείου Ρωσίας στὴν Ἀφρικὴ-2019 κατ' ἀπόλυτη ἐφαρμογὴ τοῦ ΚΧΕΡ τοῦ 2000, πολλαπλασιαστικὴ αὔξηση, ἀνάπτυξη καί συνεπέκταση τῶν ὑπερβατικῶν δικαιοδοσιῶν στοὺς χώρους τῆς Όρθόδοξης «Διασποραῶς», κ.ο.κ.).

Κατὰ συνέπεια, οἱ Όρθόδοξοι χριστιανοί, παράλληλα μὲ τοὺς Ρωμαιοκαθολικοὺς καί τοὺς Προτεστάντες χριστιανούς, γιὰ ἔθνο-φυλετικούς πρώτιστα λόγους, καθὼς καί προσφάτως γιὰ λόγους ἔθνο-πολιτικῆς σκοπιμότητας, ἀποδόμησαν καί ἀποδομοῦν τὴν Έκκλησία στὰ θεμελιώδη συστατικὰ γεω-εύχαριστιακὰ ιδιώματά της. Γι' αὐτὸ καί θὰ ἔπρεπε νὰ μὴν ὀνοματίσουμε καί νὰ μὴν καταστήσουμε κανονικότητα τὴν πρακτικὴ τῶν ὑπερβατικῶν δικαιοδοσιῶν σὲ ὅλες τὶς μορφές τῶν ἐκδηλώσεών τους. Καί στοὺς ἀποκλίνοντες αὐτοὺς ἀντικεκκλησιολογικοὺς καί ἀντικανονικοὺς λόγους ἔρχονται νὰ προστεθοῦν καί οἱ ἀναδυόμενοι στὴ νέα μας ἐποχὴ λόγοι, οἱ σχετιζόμενοι μὲ τὴν ἄυλη μετα-νεωτερικότητα, τὴν ψηφιακὴ τεχνολογία καί τὴν ἐπινόηση τῆς Τεχνητῆς Νοημοσύνης, ή ὅποια κατατείνει νὰ γίνῃ τεχνοθρησκία καί θρησκευτικὸ ὑποκατάστατο στὴν ἐποχὴ τῆς σύγχρονης τεχνοκρατίας.

Ίσως δὲν ἔχουμε κατανοήσει τὴ σοβαρότητα τῆς ἐποχῆς καὶ τὴ ραγδαία ἐξέλιξη τῆς ψηφιακῆς τεχνολογίας. Χαρακτηριστικὸ τῆς τελευταίας ἀποτελεῖ ὁ σχεδιασμὸς κατὰ κάποιον τρόπο «κωδικοποίησης» τοῦ κάθε ἀνθρώπου καὶ ἀπάντων τῶν ἀνθρώπων, ὅπως γιὰ παράδειγμα συμβαίνει μὲ τὰ μηχανήματα ἢ τὰ ἀνταλλακτικὰ ποὺ ἔρχονται ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ μὲ συγκεκριμένο κωδικό – ἕναν προσωπικὸ κωδικὸ ποὺ θὰ συστήνεται μὲ αὐτὸ ποὺ εἶναι «ὄνομα» προσώπου γιὰ κάθε πρόσωπο.

Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο καταργεῖται αὐτὸ ποὺ εἶναι ὁ ἄνθρωπος ὡς πλάσμα καὶ δημιουργημὰ τοῦ Θεοῦ, ἦτοι πρόσωπο μοναδικὸ καὶ ἀνεπανάληπτο. Λαμβάνοντας ὁ ἄνθρωπος τὸν προσωπικὸ κωδικὸ του δὲν καθίσταται ἀπλῶς ὑποχέιρο τῆς ἀκμάζουσας τεχνολογίας γινόμενος (ὁ ἴδιος) ἐργαλεῖο μιᾶς τεράστιας καὶ παγκόσμιας μηχανῆς. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἔλασσον. Ὅμως, τὸ μείζον εἶναι ὅτι ἔτσι ὁ ἄνθρωπος παύει νὰ εἶναι δημιουργία τοῦ Θεοῦ μὲ πορεία ζωῆς ἐσχατολογικῆ καὶ καθίσταται ὁ ἴδιος παραγωγικὸ προϊόν σὰν ὅλα τὰ ἄλλα (καταναλωτικὰ) ἀγαθὰ ποὺ παράγει ἢ σύγχρονη βιομηχανία. Γίνεται ὁ ἄνθρωπος κατασκευάσμα μηχανῆς. Αὐτὸ πιθανῶς θὰ ἔχει ὀλέθριες συνέπειες δεδομένου ὅτι, ὅπως τὸ ἐλαττωματικὸ προϊόν ἀποσύρεται καὶ καταστρέφεται, θὰ μπορούσε ἐνδεχομένως νὰ γνωρίσει ἡ ἀνθρωπότητα σύγχρονους Καιιάδες γιὰ νὰ πετᾷ τὰ ἄχρηστα καὶ ἀπόβλητα. Καὶ ἂν αὐτὸ φαντάζει σενάριο ἐπιστημονικῆς φαντασίας, δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ θυμηθοῦμε τὶς φρικαλεότητες τοῦ ναζισμοῦ γιὰ ὅλους ἐκείνους ποὺ δὲν εἶχαν τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς Ἀρίας φυλῆς.

Ἡ ἐμπειρία τοῦ κόσμου εἶναι νὰ ἀρνεῖται πεισματικὰ τὴν ἀναφορά του στὸν μόνον Δημιουργό, διότι διὰ τῆς τεχνολογίας ἀποκτᾷ αὐτάρκεια λόγου καὶ κίνησης, δημιουργώντας τὸ δικό του ἄυλο βασίλειο (εἰκονικὴ πραγματικότητα, τεχνητὴ νοημοσύνη, κ.λπ.). Ἡ δυσκολία καὶ ἡ πρόκληση τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν χρησιμοποίηση τῶν μέσων ποὺ παρέχει ἡ τεχνολογία, δὲν εἶναι εὐκόλη ὑπόθεση. Ἄν ἀρνηθεῖ ἡ Ἐκκλησία αὐτὸν τὸν κόσμο, διατρέχει δύο κινδύνους: πρῶτον, νὰ τὴν ἀπαρνηθεῖ ὁ κόσμος καὶ νὰ χάσει τὴν ἐμβέλεια τοῦ μηνύματός της, καὶ δεύτερον, νὰ θεωρηθεῖ ὡς κάτι ἀπαρχαιωμένο καὶ παρωχημένο. Τὸ πιὸ δύσκολο τελικὰ πράγμα γιὰ τὴν Ἐκκλησία εἶναι νὰ ἀποφύγει τὴν ἐκκοσμίκευση καὶ τὴν εἰδωλοποίηση τοῦ ἑαυτοῦ της. Ἄν θεωρήσουμε πῶς ἡ Ἐκκλησία φέρει ἕνα νέο μῆνυμα στὸν κόσμο, εἶναι σίγουρο πῶς θὰ χρησιμοποιήσει κάθε μέσο τοῦ κόσμου, γιὰ νὰ τὸ στείλει ὅσο πιὸ μακριὰ γίνεται. Μετὰ ἀπὸ λίγο καιρὸ ὅμως,

τὸ μήνυμα θὰ χρειάζεται ἀνανέωση καὶ ἐπανόρθωση, γιατί θὰ χαρακτηρισθεῖ ξεπερασμένο, ὅπως κάθε τι στὸν μεταβαλλόμενο κόσμο ποὺ ἀνακυκλώνεται⁸.

Στὴν ἀναδυόμενη ἐποχὴ τῆς μετα-νεωτερικότητας δὲν υφίσταται πλέον ἡ ἔννοια καὶ ἡ πραγματικότητα τῆς Ἐνορίας-Τοπικῆς Ἐκκλησίας-κατὰ τόπον Ἐκκλησίας· τῆς Ἐκκλησίας ἐν γένει, ἡ ὁποία μετετράπη σὲ Τηλε-εκκλησία. Ἡ Ἐκκλησία, ὅπως τὴ γνωρίζαμε, δὲν υφίσταται πλέον. Τὸ ἄγχος αὐτῶν τῶν ἀλλαγῶν, ποὺ ζοῦν ὅλοι ποὺ βλέπουν καὶ ἀντιλαμβάνονται τὰ ἐπερχόμενα, τὸ ζοῦν πρῶτα οἱ ἐπίσκοποι, οἱ βουλούμενοι «ὀρθοτομεῖν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας»⁹. Ὅσο ἐνωρίτερα ἀντιληφθοῦμε τὰ νέα αὐτὰ δεδομένα τόσο τῆς ἐπερχόμενης αὐτῆς ἐποχῆς ὅσο καὶ τὶς προεκτάσεις καὶ τὶς ἀπορροές της, τόσο ἡ μαρτυρία τῆς Ἐκκλησίας θὰ ἐξακολουθεῖ ἐνεργή. Αὐτὸ ἰσχύει ὅσο ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἐπισκόπου παραμένει ἡ ἀνάδειξη τῆς θεολογίας τῆς Ἐκκλησίας, ἔχοντας ἐπίγνωση τῆς δογματικῆς καὶ τῆς ποιμαντικῆς, καθὼς ὅλοι οἱ Ἱεράρχες εἶναι θεολόγοι. Μία Ἐκκλησία, ὅταν δὲν ἔχει θεολογία, δὲν ἔχει μέλλον.

Ἔτσι, μὲ τὴν ἀπώλεια τῆς εὐχαριστιακῆς ἐδαφικότητας ὑποβαθμίσθηκε συνακόλουθα καὶ ὁ ρόλος τοῦ ἐπισκόπου, συνέβη ὅμως ἀμοιβαία καὶ τὸ ἀντίθετο. Πράγματι, στὴ σημερινὴ ἐποχὴ, χάθηκε παντελῶς ἡ ἔννοια, ἡ διάσταση καὶ ὁ ρόλος τοῦ ἐπισκόπου, ὡς συνέπεια τῆς «ἀπώλειας» τοῦ προαναφερθέντος διακριτοῦ τριπτύχου: Ἐνορία-Τοπικὴ Ἐκκλησία-κατὰ τόπον Ἐκκλησία. Συνεπῶς, μία σημαντικὴ καὶ σπουδαία ἐργασία στὴν ἀναδυόμενη νέα ἐποχὴ μας (θά) εἶναι νὰ ἀποκαταστήσουμε τὸ χάρισμα τοῦ ἐπισκόπου (ὅπως τὸ ἐννοεῖ ὁ ἅγιος Ἱππόλυτος Ρώμης¹⁰), ὡς συνδετικοῦ κρίκου.

Ἡ Ἐκκλησία μὲ τὸν ἐπίσκοπο ἔχει μία κορυφαία ἀποστολή: τὴ σύνδεση τῶν ἀνθρώπων καὶ σύνολης τῆς δημιουργίας μὲ τὸν Χριστό. Ἀκόμη καὶ ὅταν μία Τοπικὴ Ἐκκλησία δὲν ἔχει καμμία κοινωνικὴ δράση, αὐτὴ

8. Γ. Γραμματῆ, *Ἐκκλησία καὶ Τεχνολογία*, Ἀθήνα [Ἔργασία πολυγραφημένη κατατεθεῖσα στὸ Ἰδρυμα Ποιμαντικῆς Ἐπιμορφώσεως (Ι.Π.Ε.) τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν], 2022, σ. 38.

9. Πρὸβλ. *Β΄ Τιμ.* 2, 15.

10. Βλ. Β. Botte, *La Tradition apostolique de Saint Hippolyte (Essai de reconstitution)*, Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung, LQF-Band 39, Münster Westfalen 1989, 132 σ. (πρὸβλ. SC 11 bis).

ή αποστολή παραμένει πρωταρχική, αμείωτη και αταλάντευτη. Νὰ ἀποβάλουμε οἱ ἐπίσκοποι τὸ ἄγχος μὴ τυχὸν καὶ μᾶς «κατηγορήσουν» ὅτι δὲν κάνουμε τίποτε καὶ ἐπιδοθήκαμε σέ ...ἔργα μόνον φιλανθρωπίας συναγωνιζόμενοι τὸ κοινωνικὸ κράτος· νὰ ἀποφύγουμε δηλαδὴ τὸν πειρασμὸ νὰ ὑποστείλουμε τὴν προτεραιότητα τοῦ Ἐσχατολογικοῦ εἶναι τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ διολισθήσουμε σέ ἐνδοϊστορικές προτεραιότητες καὶ ἀποκλειστικότητες ματαιότητας. Ὁ μακαριστὸς Μητροπολίτης Σερβίων καὶ Κοζάνης Διονύσιος Ψαριανὸς ἔλεγε γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ ἐμφατικά: «Ὁ Τριαδικὸς Θεὸς θὰ μᾶς ζητήσῃ λόγο ὡς ἐπισκόπων καὶ ὄχι ὡς ἐργολάβων». Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἔγινε τὸ κάτι ἄλλο, τὸ κάτι δίπλα..., καθὼς εἶναι πιὸ κοντὰ στὸ κοινωνικὸ εἶναι παρὰ στὸ ὄντολογικὸ εἶναι. Ὁ δὲ σύγχρονός μας ἅγιος Πορφύριος σχολίαζε ἀντίστοιχα: «Ἐὰν τὸ κράτος ἀναλάβῃ τὴν ἀνοικοδόμησιν ναῶν καὶ τὴν φιλανθρωπία, τί θὰ ἀπομένῃ νὰ κάνουν οἱ κληρικοί;».

Ἀπὸ τὰ παραπάνω δειγματοληπτικὰ ἐκτεθέντα προκύπτει ἀβίαστα ὅτι στὴν στιγμή καὶ τὴν ἐποχὴ ἐν μέσῳ τῆς ὁποίας βρισκόμαστε ἡ Ἐκκλησία «βάλλεται» ἐκατέρωθεν: ἔξωθεν ἀπὸ τὴν ἄυλη μετανεωτερικότητα καὶ ἔσωθεν ἀπὸ τὴν ἔνυλη μετα-εκκλησιακότητα.

Οἱ δύο «χειμῶνες» ποὺ γνωρίζει ἡ Ἐκκλησία στὸ ἱστορικό της διάβα τῶν δύο χιλιετιῶν εἶναι οἱ παρακμιακὲς ἀλλοιώσεις τοῦ 8ου-9ου αἰ. καὶ ἡ μετα-εκκλησιακότητα, ἡ ἐκκλησιακὴ μετανεωτερικότητα τῆς ἐποχῆς μας. Καὶ ὁ «χειμῶν» τῆς σήμερον συναπαρτίζεται ἀπὸ παράλληλη ὑπαρξὴ καὶ σύνθεσιν καλπάζουσας μετανεωτερικότητας καὶ παρακμιακῆς μετα-εκκλησιακότητας.

Ἄυλη Μετα-νεωτερικότητα καὶ Ἐνυλη Μετα-χριστιανικότητα

Μία ἔννοια ἀπολύτως παρεξηγημένη στὶς ἡμέρες μας εἶναι αὐτὴ ποὺ ἀντιλαμβάνεται κανεὶς μὲ τὴ λέξη *πρᾶγμα*. Συχνὰ ἀναφερόμαστε στὰ «πράγματα» μὲ μία τάση ὑποτίμησης, μὲ ἕναν τόνο ἀπαξιωτικὸ καὶ μὲ περισσὴ εὐκολία τοποθετοῦμε τὰ «πράγματα» στὸν ἀντίποδα τοῦ ἀνθρώπου, ἐπιθυμῶντας ἴσως ἀνεπίγνωστα νὰ διαιωνίζουμε τὴν ἀσύμβατὴ ἀντίληψιν ἀνάμεσα στὴν ὕλη καὶ τὸ πνεῦμα, δύο κατηγορίες ποὺ δὲν μποροῦν ποτὲ οὔτε παντελῶς νὰ συναντηθοῦν. Στὴν ἀντίληψιν

μας τό «πράγμα» είναι κάτι τιποτένιο, αντίστοιχο τοῦ λατινικοῦ *res*, φθηνό καὶ ἀνάξιο ἔναντι τῆς πρωτοκαθεδρίας τοῦ ἀνθρώπου, λές καὶ ὁ ἄνθρωπος συνίσταται ἀποκλειστικά ἀπὸ πνεῦμα ἢ, κατὰ τὴν πλατωνικὴ καὶ τὴ νεοπλατωνικὴ θεώρηση, ἀπὸ ψυχὴ ποὺ διαθέτει τὶς προδιαγραφές νὰ εἶναι ἀθάνατη ἀφ' ἑαυτῆς, ἔναντι τοῦ σώματος ποὺ εἶναι χωματίνο, εὐτελές καὶ ὑποκείμενο στὴ φθορὰ καὶ τὸν θάνατο.

Ἔτσι, ἀντίστοιχα πολλὲς φορὲς ὀμιλοῦμε γιὰ τὰ «πράγματα» ὡς προϊόντα τῆς τεχνολογίας –καὶ κατὰ περίπτωσιν τῆς τέχνης–, τῶν ὁποίων ἡ ἀξία τιμᾶται ἀνάλογα μὲ τὴ χρησιμότητά τους, μὲ τὸ πῶς ἐξυπηρετοῦν τὸν ἄνθρωπο καὶ πῶς συναρμόζονται καὶ συνταιριάζονται μὲ τὴν ἀδηφάγα ἐπιθυμία τοῦ ἀνθρώπου τῆς συνεχοῦς κατάκτησης παντὸς ἐπιστητοῦ καὶ ἅπαντος τοῦ σύμπαντος.

Λησμονοῦμε ὥστόσο τὴν ἐτυμολογικὴ πορεία τῆς λέξης: *πράγμα* εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα ἐνέργειας τοῦ *πράττειν*, ὑποκείμενο τῆς ὁποίας εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Ἐπομένως, τὸ *πράγμα* συνάπτεται μὲ τὸ *πράττειν* τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι ὀργανικά δεμένο μαζί του καὶ ἡ ἀξία του εἶναι ἰσοτιμὴ καὶ ἰσοκύρη τοῦ ἀνθρώπου. Ὡς «πράγμα» ὀρίζεται ἡ ἀγάπη δύο ἀνθρώπων ποὺ τοὺς κινητοποιεῖ νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν ἀκίνητη θέσιν τους πρὸς μία πορεία συνάντησης καὶ συνεύρεσης. Πράγμα εἶναι τὸ μάθημα ποὺ παραδίδει ὁ δάσκαλος στοὺς μαθητές-φοιτητές του ὡς ἀποτέλεσμα τῆς πράξης μὲ ἀφετηρία τὴν ἀγάπη γιὰ τὴ μετάδοση καὶ μεταλαμπάδευση τῆς γνώσης. Πράγμα εἶναι ἡ διακονία τοῦ κληρικοῦ μὲ ἀφετηρία τὴν ἴδια ἀγάπη γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Πράγμα εἶναι ἡ θεραπεία ποὺ προσφέρει ὁ ἰατρὸς στὸν ἄρρωστο ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἀγάπης του γιὰ τὸν ἄνθρωπο, γιὰ τὴν ἐξάλειψη τοῦ πόνου του. Πράγμα ὡς ἀποτέλεσμα τοῦ *πράττειν* εἶναι κάθε ἀγαπητικὴ κίνηση τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἄνθρωπο, σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα τῆς ἐγκόσμιας καθημερινῆς ζωῆς μας.

Ἐν τούτοις, λόγῳ τῆς ἀλλοιωμένης παρέκκλισης στὴν ὁποία ζοῦμε, ἐξ αἰτίας τοῦ γεγονότος ὅτι λατρέψαμε τὸν Μαμωνᾶ περισσότερο ἀπὸ τὸν Χριστό, δώσαμε σὲ ὅλα τὰ πράγματα χρησιμὴ καὶ χρηματικὴ τιμὴ, τὰ ἰσοπεδώσαμε καὶ τὰ καταπατήσαμε, καὶ τοὺς στερήσαμε τὴν ἕτερο-αναφορικότητά τους, διότι ἐμεῖς οἱ ἴδιοι ἀπεμπολήσαμε τὴν ἕτερο-αναφορικότητά μας. Προτιμήσαμε τὴν ἐγκόσμια τυραννία τῆς αὐθυπαρξίας μας ἀπὸ τὴν ἐσχατολογικὴ Βασιλεία τῆς

έτεροϋπαρκτικότητάς μας. Ἀπωλέσαμε τὴ θέαση πρὸς τὰ ἄνω καὶ πρὸς τὸ ἐπέκεινα τῆς Ἱστορίας, ἀπορρίψαμε τὸ ἐσχατολογικὸ πρὸς χάριν τοῦ μονοσήμαντου παρόντος. Τὰ πράγματα κάθε λογῆς ὅμως εἶναι ἱερά, ὅπως ἱερὴ εἶναι καὶ ἡ φύση καὶ σύμπας ὁ κόσμος. Καὶ ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὁ διαχειριστὴς τους, εἶναι ὁ οἰκονόμος σύνολης τῆς Δημιουργίας. Ἐλεγχόμαστε ὅμως γιὰ τὴν ἀρνητικὴ στάση μας ἀπέναντι στὴν κάθε καινοτομία τῆς τεχνολογίας, καθὼς αὐτὸ ποὺ κατηγοροῦμε στὴ συνέχεια τὸ υἱοθετοῦμε. Ἀντὶ γιὰ θεολογικὴ πρωτοβουλία καὶ κατάφαση «ὅπως ἂν ἐξ ἐπιστημονικῆς προόδου ὠφελοῖντο λόγων» (παραφράζοντας τὸν τίτλο τοῦ γνωστοῦ Πρὸς τοὺς νέους λόγου τοῦ Μ. Βασιλείου), ἐμμένουμε σταθερὰ στὴν ἀντίδραση καὶ τὸν ὀπισθοδρομικὸ ἑτεροκεντρισμό.

Ἡ Ἐκκλησία ἐκκίνησε μὲ τὴν ὄντολογικὴ πεποίθηση ὅτι δὲν ἐμφανίσθηκε καὶ δὲν θεμελιώθηκε ὡς θρησκεία. Αὐτὸ τὸ γεγονὸς συνετέλεσε στὴ χρεοκοπία τῆς ὅποιας συνυπάρχουσας τότε κατασκευασμένης ἀνθρωπίνως εἰδωλολατρικῆς θρησκείας, μετατρέποντας ἤδη ἀπὸ τὸν 40 αἰ. τοὺς εἰδωλολατρικοὺς ναοὺς σὲ ἀπολιθώματα τῆς Ἱστορίας. Μὲ ἓνα διερευνητικὸ κοίταγμα τῆς νέας ἐποχῆς μας, τὰ πρωτοεμφανισθέντα ἤδη ἰδιώματα καὶ χαρακτηριστικὰ τῆς ὑποδηλώνουν ὅτι καὶ ἡ Ἐκκλησία θὰ ἔχει τὴν ἴδια ἐξέλιξη γιὰ νὰ γίνῃ καὶ αὐτὴ ἀπολίθωμα τῆς Ἱστορίας, καθὼς οἱ χριστιανοὶ μετέτρεψαν τὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς τῆς Ἱστορίας σὲ θρησκεία μὲ ἐγκοσμιοκρατικὴ κατεύθυνση καὶ τὴν ἀναμονὴ τῆς σὲ ἐγκόσμια ἐσχατολογία.

Ἔτσι, ἀπὸ τὴν «ἐπιστροφή τῆς θρησκείας» στὸν δημόσιο χῶρο, τὸ νέο *retour de religion*, ἢ κοινὴ πίστη, ὅπως τὴν ἐννοεῖ ὁ ἀπόστολος Παῦλος¹¹, ἐξελίσσεται σὲ ἀτομικὴ-ἀτομοκρατικὴ –ὑπὸ τὴν ἐπήρεια τῆς Μεταρρύθμισης– παρὰ σὲ συλλογικὴ-συνοδικὴ-ἐκκλησιακὴ ὑπόθεση. Ἡ μετὰ τὴ Μεταρρύθμιση σταδιακὴ ἐκκοσμίκευση τόσο τῆς κοινωνίας ὅσο καὶ συνακόλουθα τῆς Ἐκκλησίας καλωσορίζεται ἐπικροτικὰ ἀπὸ ὄσους ἀντιμετωπίζουν τὴ θρησκεία –βάζοντας στὸ ἴδιο τσουβάλι καὶ τὴν Ἐκκλησία– ὡς ἓναν «ντεμοντέ», ξεπερασμένο, ἴσως καὶ ἀπαρχαιωμένο ἀναχρονισμό ποὺ στρέφεται ἐναντίον τῆς Καρτεσιανῆς

11. «Ἔστι πίστις ἐλπίζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων» (Εβρ. 11, 1).

λογικής. Πρακτικά αυτό σημαίνει ότι μεγαλώνει και βαθαίνει όλοένα και περισσότερο το χάσμα ανάμεσα στην Έκκλησία (σέ ὅ,τι μᾶς ἀφορᾶ) καί τήν ἀφηνιασμένα ἐκκοσμικευμένη μετανεωτερική κοινωνία. Καί ἡ φθορά συνεχίζεται στό δίπολο: «Ἐκκλησία-ἐκκοσμίκευση/ ἀποχριστιανισμός».

Λόγω τῆς καλπάζουσας μετα-εκκοσμίκευσης, νέο φαινόμενο σέ ἀχαρτογράφητα νερά, ἡ ὄντολογική ἐπιρροή τῆς Ἐκκλησίας καί τῆς Θεολογίας τῆς ξεθωριάζει σέ μεγάλο βαθμό σάν ἕνας ἀχλυηφόρος πέπλος. Αὐτό φαίνεται καί ἀπό τίς σημαντικές γενεακές διαφοροποιήσεις ποῦ ὑπάρχουν εἰδικά ἀπό τή νέα γενεά καί τοὺς νέους στό ζήτημα τῆς ἐκκλησιακῆς πίστεως καί τῆ συμμετοχῆ τους στό γεγονός Ἐκκλησία. Οἱ αὐτές γενεακές διαφοροποιήσεις εἶναι ἐπίσης σημαντικές καί ἀξιοσημείωτες στό θέμα τῆς συχνότητας συμμετοχῆς στήν Κοινοτική-λειτουργική ζωῆ καί στό γεγονός κατὰ πόσον αὐτή ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστο κομμάτι τῆς καθημερινότητάς τους. Τά δύο ἡλικιακά ἄκρα σήμερα ποῦ κατακλύζουν τίς ἐνορίες μας, οἱ παπποῦδες καί τὰ ἐγγόνια (ἡλικίας 1-10 καί 60-90 ἐτῶν), φανερώνουν ὅτι τήν Ἐκκλησία τῆ συντηρεῖ ὁ νηπιοβαπτισμός καί ἡ τυφλή ἀγωνία τοῦ θανάτου ἀντίστοιχα. Αὐτό σημαίνει ὅτι χάσαμε τόν κόσμο, ἐπειδὴ ἀκριβῶς δέν τοῦ προσφέρουμε ὄντολογικό ἀντίκρουσμα περισσῆς ζωῆς, ἀλλά «ὄπιο θρησκείας»... Ἡ Ἐκκλησία παραμένει σημαντική στό μέτρο ποῦ συνεχίζει νά τροφοδοτεῖ τὰ ἦθη καί τὰ ἔθιμα τῆς κοινωνίας μας, γενόμενη ἐνίοτε καί ἡ ἴδια ἔθιμο τοῦ τόπου, ἐγκλωβιζόμενη στόν «νῦν αἰῶνα»¹².

Ἡ Ἐκκλησία ἄρχισε νά «ξεθωριάζει» στά μάτια τῶν ἀνθρώπων, μόλις μετατράπηκε σέ θρησκεία. Πράγματι, ἐάν μελετήσει κανεῖς προσεκτικά τόν 4ο αἰῶνα, πολὺ εὐκόλα θά διαπιστώσει μία ἱστορική ἀλλαγῆ ποῦ συντελεῖται τότε ἀθόρυβα ἀλλά ὀρατὰ καί σταθερά: τῆ δύση ἐνός κόσμου καί τήν ἀνατολή ἐνός ἄλλου κόσμου. Καί στήν ἀνατολή τοῦ ἄλλου, νέου κόσμου τῆς μετα-νεωτερικότητας, πῶς θά εἶναι ἡ Ἐκκλησία; «Εἰ ὁ Υἱὸς τοῦ Ἀνθρώπου ἐλθῶν, εὐρήσει τήν Ἐκκλησίαν ἐπὶ τῆς γῆς;»¹³.

12. Βλ. Α΄ Τιμ. 6, 17 καί Β΄ Τιμ. 4, 10.

13. Πρβλ. Λουκ. 18, 8.

Ὁ δῦον εἰδωλολατρικὸς κόσμος χαρακτηρίζοταν ἀπὸ ἔντονα στοιχεῖα ὑπαρξιακῆς παρακμῆς καὶ ὅσο ἐκδηλωνόταν γεωγραφικὰ ὁ Χριστιανισμὸς, ἡ παρακμὴ τῆς εἰδωλολατρίας ἀποκαλυπτόταν ὀλοένα καὶ αὐξανόμενη.

Ἡ Ἐκκλησία τότε εἶχε κορυφαίους θεολογικοὺς νόες καὶ ἀγίους, συντελώντας στὸ γεγονός ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀνέλαβε αὐτοδικαίως συνολικὰ τὴν πνευματικὴ ἡγεμονία καὶ διανόηση τῆς τότε κοινωνίας σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα ζωῆς, καθὼς τέτοια ἦταν ἡ ζωτικότητά της. Τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς θεολογίας ἦταν ὅτι αὐτὴ πάντοτε πρωτοστατοῦσε στὰ ἐνδοϊστορικὰ δρώμενα τῆς ἀνθρωπότητας. Χάρη στὸ γεγονός αὐτό, ἡ φιλοσοφία ἀπορροφήθηκε ἀπὸ τὴ θεολογία τῆς Ἐκκλησίας, ἀκριβῶς γιατί προσέφερε ὄντολογικὸ διέξοδο στὸ ὑπαρξιακὸ ἀδιέξοδο τῆς φιλοσοφίας.

Οἱ χριστιανοὶ ἐκαυχῶντο πῶς, ἀπὸ τὰ ἐρωτήματα ποὺ ἔθεσε ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαιότητα καὶ ἡ φιλοσοφία ἐν γένει, δὲν εἶχε ἀπομείνει κανένα ποὺ νὰ μὴν εἶχε ἀπαντηθεῖ. Ἐμεῖς μπορούμε νὰ τὸ ἰσχυρισθοῦμε αὐτὸ σήμερα; Αὐτὸ τὸ ὄντολογικὸ καύχημα χάθηκε στὴν πορεία καὶ εἰδικὰ σήμερα· οἱ χριστιανοὶ ἄγονται καὶ φέρονται ἀπὸ τὶς κοινωνικο-πολιτικὲς ταλαντώσεις χωρὶς διήκουσα πορεία καὶ «ἡγεμονικὸ πνεῦμα». Ἐνεργοῦν πάντοτε ἀπὸ ἀντίδραση σὲ κάτι ποὺ συμβαίνει καὶ ποτὲ ἀπὸ πρωτοβουλία. Ὅπως συμβαίνει καὶ σήμερα: ἀπέναντι στὴν *ἄυλη μετα-νεωτερικότητα* υἱοθετοῦν *μία ἔνυλη μετα-χριστιανικότητα*, ἥτοι συγκρουσιακὴ ἀντίσταση καὶ φονταμενταλιστικὴ βία, ἑτεροκεντρισμένες δηλαδὴ μεθόδους ποὺ δὲν ἔχουν νὰ κάνουν μὲ τὴν ὄντολογικὴ χριστὴ μαρτυρία τῶν χριστιανῶν μαρτύρων ἀνὰ τοὺς αἰῶνες.

Βρισκόμαστε χρονικὰ σὲ μεταίχμιο ἐποχῶν καὶ σὲ ἓνα ἱστορικὸ σταυροδρόμι μὲ κοσμοεικόνα τὶς πολλαπλὲς κοινωνικο-τεχνολογικὲς ἐπαναστάσεις ποὺ ἔχουν ὡς χαρακτηριστικὸ καὶ ἄμεση συνέπεια τὴν ἐκθετικὴ αὐξηση τῶν μετανεωτερικῶν ἀποδομήσεων. Στὴ χρονικὴ αὐτὴ καμπὴ τῆς Ἱστορίας τοῦ *Μετανθρωπισμοῦ* ὅπου βρισκόμαστε, ξεκινᾷ ἓνας ἄλλος κόσμος, γεννιέται *μία ἄλλη κοινωνία* καὶ ξεκινᾷ *μία ἐντελῶς ἄλλη ἐποχὴ*. Εἴμαστε ἤδη στὴν ἐποχὴ αὐτὴ, στὴν ὁποία καλοῦμαστε νὰ ἀναρωτηθοῦμε πῶς πρέπει νὰ ἐνεργήσουμε, τί πρέπει νὰ κάνουμε γιὰ νὰ δημιουργήσουμε τὶς προϋποθέσεις γιὰ *μία ἀληθινὴ συνάντηση τοῦ*

Εὐαγγελίου καὶ τῆς Ἐκκλησίας μὲ ὄλους ἐκείνους τοὺς συγχρόνους μας ποὺ διακηρύσσουν μία ἀπόλυτη ἀδιαφορία ἀπέναντι στὴν πίστη τοῦ Χριστοῦ καὶ ταυτόχρονα ἀντιμετωπίζουν ἓνα πνευματικὸ κενό, πολὺ δύσκολο νὰ τὸ γεφυρώσουν.

Ἡ Ἐκκλησία μας δὲν μπορεῖ οὔτε νὰ ἐπιτρέψει στὸν ἑαυτὸ της νὰ ἀποφύγει νὰ ἀντιμετωπίσει τὶς δυσκολίες τοῦ «νῦν [μετανεωτερικοῦ] αἰῶνος» οὔτε νὰ ἀγνοεῖ τοὺς φόβους καὶ τὶς ἀμφιβολίες του. Ἀντιθέτως, καλεῖται –καὶ καλούμαστε– νὰ τοὺς προσλάβει προσληπτικὰ μέσα ἀπὸ ἓναν [ὄντολογικὸ] ἀγῶνα πρωτοβουλίας καὶ ὄντολογικῆς δημιουργικότητας, γιὰ νὰ χρησιμοποιήσουμε ἐκείνη τὴν ὠραία εἰκόνα τοῦ Ντοστογιέφσκι: «νὰ θέσουμε ἐπάνω στοὺς ὤμους μας τὸ βᾶρος τῆς ἀγωνίας τοῦ κόσμου». Νὰ τὸ θέσουμε σίγουρα, ἀλλὰ ἐπίσης νὰ τὸ φέρουμε καὶ νὰ ἀναλάβουμε τὸ βᾶρος μὲ ταπείνωση. Σὲ ἐμᾶς ἐπαφίεται νὰ βροῦμε τὶς κατάλληλες λέξεις, τὸν σύγχρονο λόγο, γιὰ νὰ πείσουμε ὅτι ἡ θεολογία τῆς Ἐκκλησίας εἶναι μία «θεολογία τῆς εὐχαριστίας καὶ τῆς γιορτῆς, τῆς πανηγύρεως καὶ τῆς ἐσχατολογικῆς χαρᾶς», μὲ τὴν ὁποία ἡ σκέψη φωτίζεται μέσα στὸ λειτουργικὸ μυστήριον, μὲ ἄλλα λόγια μέσα στὸ γιατί τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, στὸ γιατί τῆς ἀνάστασης καὶ τῆς ἀκοινωνιακῆς φθορᾶς.

«Ἐὰν εἶναι ἀλήθεια», γράφει ἡ Γαλλίδα συγγραφέας Françoise Giroud σὲ ἓνα βιβλίο της¹⁴, «ὅτι ὁ ἀγνωστικισμὸς καὶ ὁ ἀθεϊσμὸς εἶναι πλειονοψηφικὰ παρόντες μέσα στὸ πολιτιστικὸ τοπίο τῆς ἐποχῆς μας, δὲν θὰ ἦταν λιγότερο ἀκριβὲς ὅτι αὐτοὶ συνυπάρχουν ταυτόχρονα μὲ μιὰ ὑπαρκτικὴ δίψα τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς μας ποὺ μὸλις ἀνέτειλε». Καὶ προσθέτει: «Ποιὸς θὰ τολμοῦσε νὰ διατείνεται τὸ ἀντίθετο, τὴν ὥρα ποὺ ὁ στρατευμένος ἀθεϊσμὸς ὀπισθοχωρεῖ σήμερα μπροστὰ σὲ αὐτοὺς ποὺ διεκδικοῦν τὴν ἀ-θρησκεία (sans religion) καὶ ἀντικαθιστοῦν τὴ λέξη ἀπιστία μὲ τὴ λέξη ἀπο-πιστία (décroyance);». Ἐπομένως, ὑπάρχει καὶ κάτι χειρότερο σήμερα ἀπὸ τὴν ὁποία ἰδεολογικὴ πολεμικὴ τῆς νεωτερικότητας τοῦ παρελθόντος ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας, καὶ αὐτὸ εἶναι ἡ ἀδιαφορία καὶ ἡ ἀπο-πιστία. Ἡ ἱστορικὴ Ἐκκλησία εἶναι σὰν νὰ φαίνεται ὅτι ἔχει ὀλοκληρώσει τὸν κύκλο της μέσα στὴν Ἱστορία, καθὼς ἔχει πάψει νὰ εἶναι ὄντολογικὰ ἐλκυστικὴ καὶ νὰ ἐξασφαλίζει τὴν καθολικὴ συμμετοχὴ τῶν λαῶν.

14. Βλ. τὸ ἔργο της *On ne peut pas être heureux tout le temps*, ἐκδ. Fayard, Paris 2001.

Υπάρχουν πολλά κακῶς κείμενα. Σὲ αὐτό, ἐρωτηθέντες, συμφωνοῦν ἅπαντες. Τὸν ἐκκλησιακὸν χῶρον τῆς σημερινῆς ἐποχῆς, ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἢ ἀνθρωπότητα ζεῖ ταυτοχρόνως σὲ διαφορετικὲς ἐποχές, τὸν χαρακτηρίζουν ἢ ἀναβλητικότητα, ἢ περιδίνηση, οἱ περιστροφές, ἢ παντελὴς ἀπουσία λήψης πρωτοβουλίας, προτοῦ φθάσουμε σὲ ἐπίλυση τῶν κακῶς κείμενων. Εἶναι σαφές ὅτι ἀπουσιάζει εὐρέως τὸ θεολογικὸ σθένος, πράγμα πὸν χαρακτηρίζει τὶς Συνόδους τῆς Α΄ χιλιετίας. Ὡστόσο κανεὶς, καμμία Ἐκκλησία, καμμία Σύνοδος δὲν λαμβάνει πρωτοβουλία σὰν αὐτὲς τὶς πρωτοβουλίες πὸν λάμβαναν οἱ Σύνοδοι τῆς Α΄ χιλιετίας, Οἰκουμενικὲς καὶ μὴ.

Ἡ μετανεωτερικότητα ἐνθαρρύνει τὴν ἀσυμμετρία σχέσεων, δομῶν καὶ πραγμάτων. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ἡ ἀσυμμετρία τῆς μετανεωτερικότητας ὁδηγεῖ στὴν ἀποδόμηση.

Ἀποχριστιανοποίηση καὶ Ἐπανευαγγελισμός:

μία ἀναντίστοιχη ἀναζήτηση ἀποφυγῆς τῆς ἀποχριστιανοποίησης

Ἀποχριστιανοποίηση πιστῶν/βαπτισμένων συμβαίνει σήμερα λόγῳ ὕφεσης τῆς διαποίμανσης. Συμβαίνει αὐτὸ πὸν λέει μὲ πόνον ὁ ἅγιος Γρηγόριος Θεολόγος: «τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀποίμαντα»¹⁵. Καὶ ἀντὶ τὸ ἐπανεργοποιήσουμε τὴν (καὶ τὸ νὰ προβοῦμε σέ) διαποίμανση, λανθάρουμε, ἀπὸ δυτικο-χριστιανικὸ μιμητισμό, τὸ ἑτεροκεντρισμένο μῆνυμα τοῦ ἐπανευαγγελισμοῦ, πὸν ἀποτελεῖ κατηγορία ἱεραποστολῆς σὲ μὴ βαπτισμένους πιστοὺς. Ἐπανευαγγελισμὸ πιστῶν; Μᾶλλον ἐννοοῦμε «Διαποίμανση πιστῶν», γιὰτὶ ἀκριβῶς παραμένουν τὰ ποιμνιά μας σκανδαλωδῶς ἀποίμαντα. Οἱ γάμοι, ὅσοι μᾶς ἀπέμειναν (!), οἱ νηπιοβαπτισμοὶ καὶ οἱ κηδεῖες δὲν ἀποτελοῦν πρωταρχικὰ στοιχεῖα διαποίμανσης. Καὶ μᾶς ἔμειναν μόνον αὐτά. Αὐτοὺς πὸν μᾶς ἀπέμειναν νὰ παντρεύουμε, τοὺς ξαναβλέπουμε στὴν παντελῶς ἐκκοσμικευμένη βάπτισμα τῶν παιδιῶν τοὺς καὶ μετὰ στὶς κηδεῖες τῶν γονιῶν τοὺς. Μετὰ τὴν ἀποδεκατισμένη αὐτὴν πραγματικότητα, ἀναρωτιόμαστε ἀκόμη τί προκαλεῖ τὴ σταδιακὴ ἀποχριστιανοποίηση; Ἐξῶθεν ἢ μετανεωτερικότητα καὶ ἔσωθεν τὸ ἡμέτερον ἀποίμαντον! Ἡ Ἐκκλησία κινδυνεύει πρῶτιστα ἀπὸ τοὺς κληρικούς, πὸν λησμόνησαν νὰ εἶναι κληρικοί...

15. Γρηγορίου Θεολόγου, «Εὐδοξίῳ Ῥήτορι», Ἐπιστολὴ 80, PG 37, στ. 153C.

Ὡστόσο, ὁ θρυλούμενος ἐπανευαγγελισμὸς γιὰ νὰ ὑλοποιηθεῖ χρειάζεται ζωτικὲς Κοινότητες μὲ πόθο Βασιλείας καὶ παλμὸ ἱεραποστολῆς, καὶ ὄχι μὲ νοσταλγοὺς ἢ ἐνστερνιστὲς μιᾶς συστημικῆς ἢ ἐθνικῆς θρησκείας, ὅπως κατήντησε νὰ εἶναι σήμερα ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία. Ἡ Συνοδικότητα ποὺ συνέχει τὸ Ἐκκλησιακὸ Σῶμα δύο χιλιετίες τώρα, ὡς γεγονὸς κοινωνιακὸ καὶ κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν κορυφαίας σημασίας (πρβλ. «Ἐκκλησία συνόδου ὄνομα»¹⁶), ἀτόνησε εὐρύτατα τὰ τελευταῖα χρόνια, ἐνῶ τὰ κανονικὰ συστήματα τῆς Ἐκκλησίας ἐπιχωματώθηκαν ἀπὸ ἐκκοσμιευμένες πολιτικο-κοινωνικὲς νοοτροπίες καὶ δομές.

Τὰ «ἄυλα μέλλοντα»¹⁷ Ἔσχατα τῆς Βασιλείας γίνονται ἤδη ἔνυλα μέσα στὴ Θεία Λειτουργία καὶ στὸ ἐπέκεινά Της. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι στὴν ἄυλη πραγματικότητα τοῦ μέλλοντος, μόνον στοὺς κόλπους Της ἢ προϊοῦσα ἄυλη σχέση τῶν ἀνθρώπων γίνεται ἔνυλη κοινωνία προσώπων ἐν Χριστῷ. Ἔτσι, τὸ ἐσχατοῖστορικό «ἤδη καὶ ὄχι ἀκόμη» τῆς Θείας Λειτουργίας καταργεῖ τὴν ἐναγώνια προϊοῦσα διεκλυστίνδα τοῦ ὀπισθοχωροῦντος ἐνύλου καὶ τοῦ ἐπερχομένου ἀύλου τῆς σύγχρονης ἱστορικῆς πραγματικότητας. Γι' αὐτὸ, τὰ ἀπροσδιόριστα ἄμορφα ἐπερχόμενα τῆς Ἱστορίας μποροῦν νὰ ἀντιμετωπισθοῦν μόνον ποιμαντικὰ καὶ μόνον μέσῳ τῆς ἐγκαταλειφθείσας διαποίμανσης τῶν λαῶν στὴ βάση τῆς Θείας Λειτουργίας καὶ τῆς Λειτουργικῆς παράδοσης τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐνδεικτικὲς προτάσεις γιὰ τὴν ἐποχὴ τῆς Μετανεωτερικότητας

- Ἀναδιοργάνωση τῆς Τοπικῆς Ἐκκλησίας σὲ πλήρη μορφή μὲ ὅλα τὰ συστατικὰ χαρίσματα καὶ στοιχεῖα ποὺ τὴν ἀπαρτίζουν, ἀκριβῶς ὅπως αὐτὴ ἀναδύθηκε μέσα στοὺς κόλπους τῆς Κανονικῆς Παράδοσης τῆς Ἐκκλησίας.

- Ἐπαναγωγή τοῦ Μητροπολιτικοῦ Συστήματος ὡς ἐκδήλωση ἔνυλης καὶ ἐνσώματης ἐκκλησιακῆς κοινωνίας τῶν 19 αἰώνων λειτουργίας στὴ συνοδικὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἐπανεισαγωγή τοῦ Μητροπολιτικοῦ Συστήματος θὰ περιορίσει, μὲ τάση κατάργησης, τὸ ἄγνωστο στὴν

16. Ἰω. Χρυσόστομος, PG 55, στ. 493· πρβλ. τ. 61, στ. 527.

17. Πρβλ. Ἐβρ. 13, 14.

Κανονική Παράδοση της Ἐκκλησίας καὶ ἀντικανονικὸ θεσμὸ τοῦ βοηθοῦ ἢ/καὶ τιτουλαρίου ἐπισκόπου, καθὼς θὰ αὐξήσει τὸν ἀριθμὸ τῶν ἐπαρχιούχων ἐπισκόπων ἀνὰ περιοχὴ. Ἀναμφίλεκτα, ἡ ὑπαρξὴ τοῦ «βοηθοῦ» ἐπισκόπου συνιστᾶ μία ἄυλη καρκινική ἐπισκοπική πραγματικότητα ἐντὸς τῆς Τοπικῆς Ἐκκλησίας. Μία ἐνδεικτικὴ καὶ ἀφετηριακὴ πρακτικὴ θὰ ἦταν ἡ ἄτυπη ἀρχικὰ ἐπαναγωγὴ τοῦ Μητροπολιτικοῦ Συστήματος μέσω τοῦ λησμονημένου θεσμοῦ τῶν Χωρεπισκόπων, ὅπου τὸ ἐκκλησιο-κανονικὸ ἀδιέξοδο ποὺ προκαλεῖται ἀπὸ τὴν αὐξηση τῆς μὴ κανονικῆς πρακτικῆς τῶν «βοηθῶν ἢ/καὶ τιτουλαρίων ἐπισκόπων» θὰ ἐπιφέρει μία εἴσοδο σὲ κανονικὴ ὀρθότητα ποὺ ἀκούει στὸ ὄνομα «θεσμὸς τῶν Χωρεπισκόπων». Ἡ ἔξοδος ἀπὸ τὰ σύγχρονα ἐκκλησιο-κανονικὰ ἀδιέξοδα εἶναι ἡ εἴσοδος στὴν κανονικότητα καὶ τὴν κανονικὴ ὀρθότητα. Ἔτσι, ἡ ἐπαναγωγὴ τοῦ Μητροπολιτικοῦ συστήματος (θά) συνιστᾶ κατάφαση τῆς ἔνυλης κοινωνίας τῶν προσώπων καὶ –κατ’ ἐπέκταση– τῆς ἔνυλης κοινωνίας τῶν Τοπικῶν Ἐκκλησιῶν, μία δηλαδὴ δυναμικὴ ἀνάσχεση τῆς ἄυλης πραγματικότητος σὲ συνοδικὸ ἐπίπεδο καὶ ἀνάδειξη τῆς ἔνυλης ἐκκλησιακότητος. Στὸ ἴδιο πλαίσιο ἐπαναγωγῆς τοῦ Μητροπολιτικοῦ Συστήματος θὰ πρέπει νὰ ἐνταχθεῖ καὶ ἡ ἀναδόμηση καὶ ἡ ἀναπροσαρμογὴ τῶν ὁρίων τῶν Ἐνοριῶν, σύμφωνα μὲ τὰ νέα δεδομένα τῶν γεωπολιτικῶν μεταβολῶν τῆς ἐποχῆς ποὺ ἀνατέλλει.

- (Αὐτὸ θὰ ἔχει ὡς συνέπεια τὴν) ἐπαναφορὰ σὲ πλήρη λειτουργία τῶν τριῶν ἐπιπέδων Συνοδικότητος. Τὰ ἐπίπεδα συνοδικότητος, ὡς γνωστόν, εἶναι: 1) τὸ Μητροπολιτικὸ, 2) τὸ Αὐτοκεφαλικὸ/Πατριαρχικὸ καὶ 3) τὸ Δεκαπενταρχικὸ. Δὲν εἶναι ἄλλωστε τυχαία καὶ ἡ διαφαινόμενη ἀλλαγὴ πλεύσης τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας –ἡ ὁποία σημειωτέον γιὰ ἀρκετοὺς αἰῶνες κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Β’ χιλιετίας καὶ ἀπὸ προτεσταντικὸ ἐπηρεασμὸ περιορίζε τὴν ποιμαντικὴ καὶ ἱεραποστολικὴ τῆς δράση σὲ θέματα ἀτομικῆς ἠθικῆς καὶ κοινωνικοῦ ἔργου, καὶ ὄχι στὸ εἶναι τῆς Ἐκκλησίας καθ’ ἑαυτὸ–, ποὺ ἀναζητεῖ ἐπειγόντως καὶ ἐπίμονα σήμερα μὲ πολυποίκιλες πρωτοβουλίες καὶ ἐκδηλώσεις τὴν ἀπολεσθεῖσα Συνοδικότητα. Ἐμεῖς διαθέτουμε ἀνέκαθεν τὸ Συνοδικὸ σύστημα: ἀπομένει σὲ ἐμᾶς νὰ τοῦ δώσουμε τὸ περιεχόμενον ποὺ τοῦ ἀνήκει καὶ τοῦ ἀρμόζει.

- Προσπάθεια αποκατάστασης τοῦ χαρίσματος τοῦ ἐπισκόπου στήν Τοπική του Ἐκκλησία καί στήν Ἐκκλησία γενικώτερα, γιά νά ἀποφευχθοῦν οἱ παρατηρούμενες σήμερα ἑτεροκεντρισμένες ἐμφανίσεις παραμέτρων ὑποκατάστασής του, οἱ ὁποῖες συντελοῦν στήν μετα-εκκλησιακή ἀποδόμηση τοῦ Ἐκκλησιακοῦ Σώματος.

- Ἀναμόρφωση τῆς Ἐκκλησιο-κανονικῆς Παράδοσης τῆς Ἐκκλησίας, γιά νά καταστεῖ [ξανά] καθαρό καί ὁρατό τὸ πεδίο πορείας τοῦ Ἐκκλησιακοῦ Σώματος πρὸς τὰ Ἔσχατα καί τὴ Βασιλεία. Αὐτὸ ὅμως θὰ συνεπάγεται συνέπειες ἀπόταξης πραγμάτων καί καταστάσεων, καί δὲν εἶναι σίγουρο ὅτι εἴμαστε προετοιμασμένοι νά ὑποστοῦμε θυσίες ἀντιστροφῆς καί ἀποτίναξης ἐπιχωματώσεων.

- Δημιουργία «Συνοδικοῦ Παρατηρητηρίου τῆς Μετανεωτερικότητας» γιά δυνατότητα προσέγγισης τῆς διαφοροτρόπως ἀναδυόμενης μετανεωτερικῆς κοινωνίας καί ἐγκαινισμὸ πολυδιαυλικοῦ διαλόγου μὲ τὴν Πολιτεία, τὴν κοινωνία, τοὺς κοινωνικοὺς φορεῖς καί τὶς ποικίλες συσσωματώσεις, προκειμένου μὲσω αὐτοῦ τοῦ Παρατηρητηρίου νά διασφαλισθεῖ ὁ συντονισμὸς καί ἡ ἐσχατολογικὴ ὁμοειδεῖα τῆς χριστιανικῆς μαρτυρίας στήν ἐπερχόμενη ἐποχή.

Ἐὰν δὲν ἀποκαθάρουμε τοὺς ἐκκλησιακοὺς θεσμοὺς καί τὰ ἐκκλησιαστικὰ θέσμια ἀπὸ τὶς ἐπελθοῦσες ἐπιχωματώσεις καί τὶς θεσμικὲς ἐπιμιξίες τοῦ παρελθόντος, ἡ Ἐκκλησία θὰ ταλαιπωρεῖται καί θὰ ταλαντεύεται μέσα σὲ ὀλοένα καί περισσότερο ἀξάνόμενες περιδινήσεις, παθολογίες καί παθογένειες. Ἡ γνώση μας σχετικὰ μὲ τὸ περιεχόμενο τῶν Ἱερῶν Κανόνων, ἂν μποροῦσε νά ἀποδοθεῖ μὲ σχῆμα, εἶναι τόση γνώση ὅση εἶναι ἡ γνώση τῆς κορυφῆς τοῦ παγόβουνου, ἐνῶ στὸν ὕφαλο ὄγκο τοῦ ἀθέατου τεράστιου κομματιοῦ τοῦ παγόβουνου ὑπάρχουν ἀχαρτογράφητα θέματα ποὺ θὰ χρειαστεῖ νά ἀντιμετωπίσουμε (ποιμαντικά) ὡς Ἐκκλησία στήν ἐποχὴ τῆς μετα-νεωτερικότητας. Κοντεύουμε νά φθάσουμε ὡς Ὁρθόδοξοι σὲ μία ἐποχὴ κανονικοῦ ἀγνωστισμοῦ καί κανονικῆς ἀφασίας, καί μᾶλλον ἀπὸ ὅ,τι διαφαίνεται αὐτὴ εἶναι ἤδη πλέρια ἐδῶ.

Ἐπίμετρο

Ὁ T. S. Eliot λέγει ὅτι «Τὸ παρελθὸν εἶναι πάντοτε παρὸν στὸ μέλλον», τὴν στιγμή πού ὁ R. H. Tawney μᾶς θυμίζει ἐμφατικά ὅτι «Τὸ παρελθὸν ἀποκαλύπτει στὸ παρὸν [καὶ στὸ μέλλον] αὐτὸ πού τὸ παρὸν [καὶ τὸ μέλλον] εἶναι ἱκανὸ νὰ δεῖ». Ὁ δὲ Yuv. N. Harari προσθέτει: «Ἡ Ἱστορία ἐφάπτεται στὸ παρελθὸν καὶ μᾶς συντροφεύει σταθερὰ στὸ μέλλον». Αὐτὸ σημαίνει ὅτι τὸ παρελθὸν ἐκπληρώνει καθοριστικὸ ρόλο στὴν πορεία καὶ τὴν ἐξέλιξη τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος. Καὶ ἀκριβῶς ἐδῶ καλούμαστε νὰ καθορίσουμε τὴ στάση μας ἀπέναντι στὸ παρελθὸν πού μᾶς κληροδοτήθηκε:

- Νὰ τὸ ἀπορρίψουμε συλλήβδην;
- Νὰ τὸ προσεγγίσουμε παιδευτικά; Μὲ διάθεση νὰ ἀντλήσουμε γνώση καὶ πείρα ἀπὸ αὐτό;
- Νὰ τὸ ἀξιοποιήσουμε κριτικά καὶ νὰ ἀποφύγουμε τὰ λάθη του;

Τὸ παρελθὸν καὶ τὴν Ἱστορία δὲν μπορούμε νὰ τὰ ἀλλάξουμε· «ὁ γέγονε, γέγονε». Μποροῦμε ὅμως νὰ ἀποφύγουμε διορθωτικά τὰ λάθη καὶ νὰ ἀποβάλουμε θεολογικὰ τὶς ἐπιχωματώσεις. Αὐτὸ σημαίνει νὰ λάβουμε ἀπόσταση ἀπὸ αὐτὰ καὶ νὰ ἐνεργήσουμε καθαρὰ θεολογικά, ἤτοι ἐσχατολογικά, ὅπως ἀκριβῶς τὸ προτείνει ὁ Χριστός, ἀποβάλλοντας «καινὰ καὶ παλαιά»¹⁸ καὶ θέτοντας ὡς προτεραιότητα τὰ Ἔσχατα στὴν ἀπολεσθεῖσα πορεία μας πρὸς Αὐτά.

Ἔτσι, τὰ κυρίαρχα προβλήματα γιὰ τὴν Ἐκκλησία τῆς Β΄ χιλιετίας εἶναι Ἐκκλησιο-κανονικά καὶ κληροδοτοῦνται στὴν ἡμετέρα Γ΄ χιλιετία. Τὸ βασικώτερο ὅλων ἀποτελεῖ ὁ Ἐκκλησιαστικὸς Κουλτουραλισμὸς, ἤτοι ὁ Ριτουαλισμὸς γιὰ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία (ἀπὸ τὸ 1099), ὁ Κονφεσιοναλισμὸς/Ὁμολογιασμὸς γιὰ τὶς Προτεσταντικὲς Ἐκκλησίες (ἀπὸ τὸ 1517) καὶ ὁ Ἐθνοφυλετισμὸς γιὰ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία (ἀπὸ τὸ 1872). Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καλεῖται νὰ μελετήσῃ αὐτὸ τὸ πολλαπλὸ κυρίαρχο πρόβλημα καὶ νὰ προσφέρει κατ' ἐπέκταση κανονικὲς λύσεις στὴ νέα ἐποχὴ πού ἀνατέλλει γιὰ ὅλα τὰ ὁμώνυμα προβλήματα καὶ τὶς πολλαπλὲς ἀπορροές τους, εἰδικώτερα σὲ ἐκεῖνα τὰ δύο πού ἀφοροῦν τὸ κανονικὸ ἔδαφος καὶ τὶς ἀντίστοιχες ὀρθόδοξες «Διασπορές» (ὑπερβατικὲς δικαιοδοσίες). Σὲ αὐτὰ προστίθενται καὶ

18. Βλ. *Ματθ.* 13, 52.

τὰ νεοφανῆ καὶ μείζονα ἀνθρωπολογικὰ προβλήματα ποὺ ἀναδύθηκαν ταχύτατα καὶ μέσα σὲ ἐλάχιστες δεκαετίες στὴν ἐποχὴ αὐτὴ ποὺ διανύουμε τῆς μετα-νεωτερικότητας.

Κάποιοι ὑποστηρίζουν ὅτι εἴμαστε στὴν ἐποχὴ τῆς ὕστερης νεωτερικότητας καὶ δὲν εἰσήλαμε ἀκόμη στὴν ἐποχὴ τῆς μετα-νεωτερικότητας. Ὡστόσο, εἴτε εἴμαστε ἤδη εἴτε δὲν εἴμαστε ἀκόμη, ἓνα εἶναι τὸ σίγουρο: ἡ ἤδη ἐναρξάμενη καὶ καλπάζουσα μετα-χριστιανικότητα θὰ φέρει καὶ θὰ ἐπιταχύνει καὶ τὴ μετα-νεωτερικότητα μὲ ἐτερόκεντρες ἰδεολογικὲς προτάσεις, ἀλλὰ κυρίως θὰ ἐδραιώσει τὴ *Μετα-εκκλησιακότητα* ἢ, καλύτερα καὶ ἀκριβέστερα, τὴν *Ἐκκλησιακὴ μετα-νεωτερικότητα* στὴ σύγχρονη μετα-νεωτερικὴ πραγματικότητα...

Ἐὰν μπορεῖ νὰ εἰπωθεῖ καὶ αὐτό, ὀδηγοῦμε σὲ παρακμὴ τὴν Ἐκκλησία –ἀν δὲν τὴν ἔχουμε ἤδη ὀδηγήσει– στοὺς ὕστερους αὐτοὺς χρόνους, ὅχι μὲ ἐχθρικές μας ἐνέργειες, ἀλλὰ μὲ ὁμοπαθητικὲς καὶ ὁμοιοπαθητικὲς ἐπιλογές ποὺ ὀδηγοῦν ἀναπόφευκτα σὲ παρακμιακὰ ἀποτελέσματα. Καὶ ἐπειδὴ ἀλλοιώνεται, ἀλλοτριώνεται καὶ ἀπόλλυται ἡ ἐκκλησιακότητα, τὸ γεγονός αὐτὸ ὀδηγεῖ ἀναπόδραστα στὴν ἀποχριστιανοποίηση τῶν παραδοσιακῶν χριστιανικῶν λαῶν καὶ κοινωνιῶν, καὶ ὅχι μόνον.

Οἱ χριστιανοὶ πορεύονται σήμερα μὲ προ-νεωτερικὲς δεσμεύσεις καὶ νεωτερικὲς κρυσταλλώσεις/παγιώσεις, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν ἐτερότοπα τὶς μετανεωτερικὲς προκλήσεις, οἱ ὁποῖες κληροδοτοῦνται ἀπὸ τὴν μόλις προηγηθεῖσα μετα-εκκοσμίκευση. Γι' αὐτό, σὲ δύο πράγματα καλούμαστε νὰ προβοῦμε στὴν ἀρχὴ καὶ τὴν ἔναρξιν αὐτῆς τῆς νέας ἐποχῆς τῆς μετανεωτερικότητας, τὰ ὁποῖα περιλαμβάνονται σὲ δύο λέξεις: *προκλήσεις* καὶ *πορεία*. Μὲ ἄλλα λόγια, καλούμαστε νὰ ἐνατενίσουμε καὶ νὰ ἀντιληφθοῦμε τὶς ἀναδυόμενες ἰδιότυπες καὶ πρωτόγνωρες προκλήσεις, ἔτσι ὥστε νὰ μπορέσει ἡ Ἐκκλησία, νὰ μπορέσουμε ἐμεῖς, στὴν ἐσχατο-ιστορικὴ πορεία μας νὰ προβοῦμε προσληπτικὰ σὲ πρωτοβουλίες μὲ διάλογο –καὶ ὅχι σὲ ὕστερικὲς ἢ φονταμενταλιστικὲς ἀντιδράσεις–, πρωτοβουλίες ποὺ θὰ δώσουν θεολογικὲς καὶ ἐσχατολογικὲς διεξόδους στὰ πτωτικὰ ἀδιέξοδα, στὰ ὁποῖα καὶ σὲ αὐτὴν τὴν ἀναδυόμενη ἐποχὴ συνεχίζει νὰ διολισθαίνει ἡ μεταπτωτικὴ ἀκοινωνιακὴ κοινωνία μας, καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν θὰ βουλιάζει ἀκόμη, ἔτι καὶ ἔτι, σὲ αὐτά. Ἡ δικὴ μας πρωτοβουλία νὰ εἶναι καθαρὰ θεολογικὴ, ἐσχατολογικὴ, ἀπελευθερωτικὴ τῶν ἐπαναλαμβανόμενων ἱστορικὰ ἀδιεξόδων.

Οἱ Ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ εἴμαστε ἓνας μικρόκοσμος, χωρὶς νὰ εἴμαστε προζύμι¹⁹ γιὰ τὴν κοινωνία καὶ τὴν ἀνθρωπότητα. Ὁ κόσμος πορεύεται ἐρήμην ἡμῶν... Γι' αὐτό, τὸ μέλλον –ἐὰν ὑπάρχει μέλλον– τῆς παρουσίας τῆς Ἐκκλησίας στὴ δημόσια σφαῖρα κατὰ τὴν μετανεωτερικὴ ἐποχὴ ἐξαρτᾶται ἐν πολλοῖς ἀπὸ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον αὐτὴ καταθέτει καὶ θὰ καταθέτει τὴ θεολογικὴ μαρτυρία τῆς στὸν σύγχρονο μετανεωτερικό μας κόσμο.

Σήμερα, περισσότερο ἀπὸ ποτέ, τὸ παιχνίδι ἀνήκει ἀποκλειστικὰ σὲ ἐμᾶς. Γι' αὐτό, «κοιτᾶμε μπροστά, ὅταν δὲν ξεχνᾶμε αὐτὸ ποὺ ἔρχεται».

SUMMARY

Church, an “eschatological” manifestation of another reality at the Material and Intangible Post-Modernity

By H.E. Gregorios (Papathomas)
Metropolitan of Peristerion, *Professor*
National & Kapodistrian University of Athens

In front of the “digital present and future”, the demonization of technology makes us laggards in social status, while the Church has to keep alive the tradition of the *Ecclesial being*, opening new paths, trailblazers in the Pastoral Care. In the opposing dipole of “Intangible Post-modernity and Material Post-christianity” and due to galloping post-secularization, the Church cannot avoid facing the difficulties of the “current [post-modern] century” nor ignore its fears and doubts. The “intangible future” Eschata is already becoming material in the Divine Liturgy and in its hereafter. This means that in the immaterial reality of the future, only in Her bosom the emerging immaterial relationship of people becomes a material communion of persons in Christ. Thus, the Eschato-historical “already and not yet” of the Divine Liturgy abolishes the agonized tug-of-war of the receding material and the coming immaterial of contemporary

19. Βλ. *Α' Κορ.* 5, 6-8· *πρβλ. Γαλ.* 5, 9.

historical reality. For this reason, the undefined, amorphous comings of History can only be faced pastorally and only through the abandoned preaching of the peoples on the basis of the Divine Liturgy and the Liturgical tradition of the Church.